

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janez Hafner

Ateizem v Združenih državah Amerike

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janez Hafner

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Somentor: doc. dr. Andrej Kurnik

Ateizem v Združenih državah Amerike

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Ateizem v Združenih državah Amerike

V diplomskem delu bom preverjal, kakšen je položaj ateizma v ZDA. Pojem ateizem je osnovan na negativni definiciji in kot tak pušča odprti kar nekaj vprašanj. Zgodovinsko uveljavljena načela verske svobode iz prvega amandmaja ustave ZDA so skozi čas omogočila integracijo številnih različnih manjšin v ameriško družbo. Kljub izrazito naraščajočemu deležu versko neopredeljenih v zadnjih desetletjih so prav ateisti še vedno skupina, na katero Američani gledajo z veliko mero nezaupanja. To se izraža tudi v razširjenosti predsodkov do njih. V okolju, v katerem je religija široko prisotna in ima velik vpliv na javne polemike in politiko, se ateisti počutijo izključene. Povezovanje religije in države vidijo kot promoviranje religije nasproti neverovanju, kar imajo za diskriminacijo. Poleg ugotavljanja deleža ateistov in obsega predsodkov ter diskriminacije do njih bom zato preveril še, ali lahko trdimo, da se ateizem kljub številnim mogočim interpretacijam izraža predvsem v zavzemanju za sekularne politike.

Ključne besede: ateizem, Združene države Amerike, predsodki, sekularizem.

Atheism in the United States of America

The subject of my thesis is an inquiry into the status of atheism in the USA. As the concept of atheism itself is based on a negative definition, it leaves many questions unanswered. Principles of religious freedom, ensured by the First Amendment to the US Constitution, have enabled integration of many minorities into the American society throughout history. Although the numbers of the religiously unaffiliated have risen significantly over the last decades, Americans still view atheists with a great deal of distrust. This is manifested in the widespread prejudice. In an environment, where religion is present in most fields of public debate and has influence in politics, atheists feel excluded. They view the entanglement of religion and state as promotion of religion vs. nonreligion and perceive it as discrimination. In addition to determining the number of atheists and the extent of prejudice and discrimination towards them, I will therefore also try to prove that atheists are united primarily in their efforts to achieve secular policies.

Key words: atheism, United States of America, prejudice, secularism.

KAZALO

1	UVOD.....	6
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	7
2.1	Predmet preučevanja.....	7
2.2	Cilji in namen preučevanja.....	7
2.3	Raziskovalna vprašanja in hipoteze.....	7
2.4	Uporabljena metodologija.....	8
2.5	Struktura diplomskega dela.....	8
3	OPREDELITEV POJMOV.....	9
3.1	Ateizem.....	9
3.1.1	<i>Kratek pregled zgodovinskega razvoja pojma.....</i>	9
3.1.2	<i>Argumenti proti obstoju boga.....</i>	10
3.1.3	<i>Dejavniki negativnih vplivov religije na družbo.....</i>	12
3.1.4	<i>Podrobnejše opredeljevanje ateistov.....</i>	13
3.1.5	<i>Novi ateizem.....</i>	14
3.1.6	<i>Druge oblike neverovanja.....</i>	16
3.2	Sekularizem.....	18
3.3	Predsodek.....	18
3.4	Diskriminacija.....	19
4	DRŽAVA, RELIGIJA IN VERSKA SVOBODA V ZDA – ZGODOVINSKI VIDIKI.....	20
4.1	Od poselitve do revolucije.....	20
4.2	Nastanek nove države.....	21
4.2.1	<i>Ateizem med ustanovnimi očeti?.....</i>	23
4.3	Religija in država v modernih ZDA.....	24
4.3.1	<i>»Zid ločitve« in pravosodni sistem.....</i>	24
4.3.2	<i>Družbene okoliščine in povezovanje religije s politiko.....</i>	26
4.3.3	<i>Aktualni primer – Town of Greece v. Galloway.....</i>	28
5	ATEIZEM V DANAŠNJIH ZDA.....	29
5.1	Demografski kazalniki.....	30
5.1.1	<i>Ocene števila ateistov v ZDA.....</i>	30
5.1.2	<i>Demografske značilnosti ateistov.....</i>	33
5.2	Predsodki.....	34
5.3	Diskriminacija.....	38
5.4	Ateizem in sekularizem.....	41
6	UGOTOVITVE.....	45
7	ZAKLJUČEK.....	45
8	LITERATURA.....	47

KAZALO SLIK IN TABEL

Slika 3.1: Pozitivni in negativni ateizem	14
Tabela 5.1: Trendi verske pripadnosti v ZDA, 2007–2012	30
Tabela 5.2: Demografske značilnosti glede na versko opredelitev.....	34
Tabela 5.3: Sprejemljivost predsedniških kandidatov	35
Tabela 5.4: Zavračanje ateistov v sferi javnega in zasebnega	36
Tabela 5.5: Tipi in frekvence zaznane diskriminacije zaradi ateizma	40
Tabela 5.6: Družbena in politična prepričanja ateistov in agnostikov.....	42

1 UVOD

In God we trust, one Nation under God, stotine različnih veroizpovedi, biblijski pas, kreacionizem, teleevangelizem, megacerkve, zaključevanje državnih govorov s tradicionalnim *God bless America* ... Med razvitimi zahodnimi demokracijami bi težko našli državo, ki zunanjemu opazovalcu že na prvi pogled ponudi toliko asociacij, povezanih z religijo, kot Združene države Amerike. Temu dejstvu pritrjujejo tudi številne statistike, ki prebivalstvo ZDA uvrščajo med izrazito verno.

Nasprotno je ateizem v ZDA še vedno opredelitev manjšine. Že same ocene o številu ateistov so zelo različne. Majhen vzorec, pomanjkljivi empirični podatki in neprimerljive metodologije dodatno otežujejo zanesljivo sklepanje o značilnostih ateistov. Čeprav ne manjka razprav o (ne)obstoju boga in znanstvenih analiz religij z najrazličnejših vidikov, je raziskovanje ateizma v ZDA še precej omejeno.

Kljub številnim sociološkim kazalnikom, ki so v ostrem nasprotju z njegovo negativno javno podobo, se ateizem v ZDA še vedno bori za status družbeno sprejemljive opredelitve. Dejstvo je zanimivo že ob upoštevanju zgodovinskega konteksta razsvetljenskih vplivov na ameriško ustavo. Ta je v svetovnem merilu predstavljala enega od pomembnih korakov k zagotavljanju verske svobode in pluralizma različnih idej, ki so stalnica v razvoju ameriške družbe. Skozi zgodovino so se številne verske manjšine uspešno vključile v ameriško kolektivno identiteto. Predpostavka, da si je ateizem zagotovil enakovreden položaj, bi bila prenehalna.

Pogosto zbuja močna negativna čustva in množico predsodkov. Položaju ne pomaga dejstvo, da gre že v izhodišču za negativno definiran koncept. Samo zanikanje obstoja boga nam ne pove veliko o tem, za kaj se ateisti zavzemajo, po drugi strani pa verujoče združuje v skupnem nasprotovanju ateizmu. Povezovanje religije s politiko v drugi polovici 20. stoletja in angažiran nastop t. i. novih ateistov sta razpravo še dodatno polarizirala.

V diplomskem delu bom podrobneje preučil nasprotja, ki jih v ameriški družbi kljub svojemu manjšinskemu položaju povzroča ateizem. V okolju, v katerem je religija široko prisotna, hkrati pa je svoboda misli in idej pomembna vrednota, prav koncept ateizma odpira zanimiva vprašanja.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet preučevanja

Temeljni predmet preučevanja v diplomskem delu je ateizem v ZDA. Med razvitimi zahodnimi državami je prav tam delež ateistov med prebivalstvom izjemno majhen, pojem in tudi osebna opredelitev za ateista pa še vedno veljata za enega družbeno najmanj sprejemljivih.

2.2 Cilji in namen preučevanja

Namen diplomskega dela je ugotoviti, v kolikšni meri je ateizem prisoten v ZDA in kakšni so trendi razvoja. Odnos do vere ter temeljna načela ločitve religije in države so zaradi zgodovinskih okoliščin osnovani na drugačnih temeljih kot npr. v večini evropskih držav, polemike z bolj ali manj izrazitim verskim predznakom pa so stalnica v ameriški politiki in družbi. V tem okolju je bil ateizem nenehno deležen negativne obravnave, predsodkov in tudi diskriminacije. V nalogi bom podrobneje raziskal obseg in vzroke teh pojavov. Preveril bom tudi, ali lahko ateizmu kljub oviram negativne definicije in množici različnih interpretacij v sferi političnega lahko pripišemo pozitivno vsebino oz. ali lahko trdimo, da se težnje ateistov izražajo predvsem v obliki aktivizma za dosledno ločitev religije in države.

2.3 Raziskovalna vprašanja in hipoteze

Prva hipoteza: Delež ateistov je kljub nenaklonjenim družbenim okoliščinam v porastu.

Druga hipoteza: Negativni predsodki do ateizma so v ameriški družbi široko prisotni, in sicer do te mere, da se manifestirajo v diskriminaciji.

Tretja hipoteza: Ateizem v ZDA lahko značilno povežemo s sekularizmom.

2.4 Uporabljena metodologija

Pri večjem delu raziskovanja se bom poslužil analize sekundarnih virov (knjižni in internetni viri, strokovni članki). V manjši meri bom pri pojasnjevanju temeljnih pojmov uporabil tudi deskriptivno metodo, analizo primarnih virov pa pri nekaj zgodovinskih in statističnih podatkih.

2.5 Struktura diplomskega dela

Medtem ko so vplivi konservativne religiozne desnice na družbo in politiko pogosto zelo neposredni, organizirani in lažje merljivi, je ateizem že po svoji naravi osnovan na podlagi negativne definicije. Razen nesprijemanja boga nima enovitega programa oz. načel, samo na podlagi tega najmanjšega skupnega imenovalca pa je analiza ateizma v družbi pomanjkljiva, saj nas hitro omeji na raven filozofskih razprav o bogu in statističnega preštevanja ateistov. V prvem delu bom zato nekoliko podrobneje predstavil ateizem na eni strani ter zgodovinski kontekst odnosa med državo in religijami v ZDA na drugi strani.

V drugem delu bom analiziral ateizem v moderni ameriški družbi, in sicer z dveh vidikov. S sociološkega vidika bom obravnaval prisotnost ateizma v družbi in preveril prvi dve hipotezi. Poskušal bom opredeliti, kolikšen je delež ateistov med ameriškim prebivalstvom, ter raziskati prisotnost, obseg in razloge za predsodke in diskriminacijo ateistov. V zadnjem delu bom s politološkega vidika preučil še, ali lahko potrdimo značilno povezavo med ateizem in sekularizmom.

3 OPREDELITEV POJMOV

3.1 Ateizem

3.1.1 Kratek pregled zgodovinskega razvoja pojma

Na prvi pogled je opredelitev ateizma zelo preprosta. Pojem izvira iz grščine; beseda *atheos* je sestavljena iz negativne predpone *a-* in besede *theos*, ki pomeni boga (Merriam Webster 2014). SSKJ nam skladno s tem ponudi naslednjo definicijo: »tajenje, nepriznavanje boga, brezboštvo« oz. »filozofska smer, ki zanika existenco boga« (SSKJ 2000). Kot pri večini družboslovnih pojmov se hitro izkaže, da je za podrobnejšo analizo tako enoznačna opredelitev prešibka.

Za namene tega dela se bom omejil na razvoj pojma ateizem v zahodnem svetu, čeprav je različne pojavne oblike neverovanja mogoče zaslediti tudi v drugih kulturah. V tem okviru se je ateizem sicer najpogosteje definiral v odnosu do boga prevladujočih monoteističnih religij (judovstvo, krščanstvo in islam) (Internet Encyclopedia of Philosophy 2014). Razen, kjer je posebej opredeljeno, bom v nadaljevanju, da bi se izognil naštevanju in ponavljanju, pojem *bog* uporabljal tudi, kadar so mišljeni drugi bogovi, božanstva, nadnaravne sile itn.

Različne oblike dvomov o obstoju in naravi boga so se pojavljale že v antiki. Ob nastanku pojma velja omeniti, da je v stari Grčiji v nekaterih kontekstih besedo *atheos* mogoče interpretirati tudi kot »od boga zapuščen«, kar ne predpostavlja neverovanja. Rimljani so z ateisti označevali tudi pripadnike drugih verovanj, npr. zgodnje kristjane. Poleg poimenovanja je obdobje za ateizem pomembno še z dveh vidikov. Stari Grki so razvili teoretični ateizem, ki ga imamo lahko za enega ključnih mejnikov v zgodovini religije. Poleg tega so Grki in Rimljani (pa tudi številne druge skupine) že v tem obdobju ugotovili, da je lahko ateizem zelo učinkovit način za označevanje svojih nasprotnikov (Bremmer 2007, 16). Na drugi strani so »epikurejci vehementno nasprotovali organizirani religiji, ki so jo smatrali za pomemben vzrok nezadovoljstva med ljudmi« (Pigliucci 2013, 145).

Skozi nadaljnjo zgodovino so se ta in podobna vprašanja pojavljala še večkrat in v različnih oblikah. Eksplicitni ateizem je bil skozi srednji vek pratkično neobstoječ, kar se je spremenilo šele v 18. stoletju oz. v obdobju razsvetljenstva. Z vplivno kritiko tradicionalnih argumentov za obstoj boga sta David Hume in Immanuel Kant postavila okvir modernega razumevanja koncepta ateizma, ki so ga nato razvijali in nadgrajevali številni misleci, med njimi Diderot, Baron d'Holbach, Nietzsche, Feuerbach, Marx, Freud, Camus ... (Internet Encyclopedia of Philosophy 2014; Pigliucci 2013, 145).

Ateistična razmišljanja so pogosto zbudila kritike in dosegla sorazmerno popularnost (npr. Bertrand Russell). Fenomen novega ateizma v zadnjem desetletju pa je s svojo popularno naravo in izjemno odmevnostjo presegel vse pretekle polemike (Pigliucci 2013, 144).

3.1.2 *Argumenti proti obstoju boga*

Argumenti proti obstoju boga (ateologija) so v različnih virih zastavljeni na veliko načinov, ki med seboj niso vedno usklajeni. Poslužil se bom širše razdelitve na dve skupini: kontradiktorne lastnosti boga (deduktivna ateologija) in bog v odnosu do empirično zaznavnega sveta (induktivna ateologija).

Najprepoznavnejši primer v prvi skupini je nedvomno problem zla ali t. i. Epikurjev paradoks, s katerim se je spopadala dolga vrsta filozofov: »Ima bog voljo preprečiti zlo, pa nima moči? Potem ni vsemogóčen. Je sposoben, pa nima volje? Potem je zlonameren. Ima voljo in moč? Od kod potem izvira zlo?« (Philosophy of Religion 2014). Zanimivo primerjavo različnih med seboj nekompatibilnih lastnosti boga je predstavil Theodore M. Drange. Iz predpostavke, da ima bog lastnosti, kot so: popolnost, vseprisotnost, vsevednost, nesprejemljivost, dobronamernost, pravičnost, milost ..., je izpeljal primerjave številnih parov, ki ne morejo pripeljati do logičnega zaključka, da bog obstaja. Za ilustracijo navajam zgolj dva primera:

- Če bog obstaja, je pravičen sodnik.
- Če bog obstaja, je milosten sodnik.
- Pravičen sodnik dodeli natanko zasluženó kazen.

- Milosten sodnik dodeli blažjo kazen od zaslužene.
- Kazen ne more biti hkrati natanko zaslužena in blažja od zaslužene, zato bog ne more biti hkrati pravičen in milosten sodnik.

- Če bog obstaja, je vseveden.
- Če bog obstaja, je svoboden.
- Vseveden bog ve, kaj se bo zgodilo v prihodnosti (torej tudi, kaj bo storil sam).
- Če bog ve, kaj bo storil, potem ne more hkrati tega tudi opustiti (in obratno).
- Vseveden bog tako ne more biti hkrati tudi svoboden.

Avtor opozori na očitno dejstvo, da so taki in podobni logični argumenti lahko vedno izpostavljeni kritiki, vendar to velikokrat privede do še več vprašanj in nejasnosti. Tako bi pri drugem primeru lahko oporekali, da so prihodnja dejanja svobodnih oseb nedoločena in o njih niti ne more biti vnaprejšnjega vedenja, vendar s tem še vedno ne razrešimo dileme vsevednosti (Drange 1998). Opredelitev boga se tako po tej poti neprestano izmika.

Teologi so se skozi zgodovino zavedali teh težav in predstavljali nasprotno argumente. V srednjem veku je Tomaž Akvinski glede opredelitve boga zagovarjal negativno teologijo (*via negativa*). Po tej razlagi človek nima sposobnosti misliti ali ubesediti definicije boga, lahko pa izhaja iz tega, kaj bog ni. Kot drugo možnost predstavi argumentacijo za obstoj boga na podlagi učinkov v naravi, ki jih zmoremo zaznati (npr. bog je prvi vzrok vsega, postavil je naravne zakone in spravil vesolje v gibanje) (Jackson in drugi 1914, 423–425).

Razmišljanja Tomaža Akvinskega sem izpostavil, ker nas njegovo sklepanje hkrati pripelje do druge skupine argumentov proti obstoju boga, in sicer pomanjkanja empiričnih dokazov.

Ateisti se najpogosteje sklicujejo na dejstvo, da se je v zgodovini s poglobljenim raziskovanjem razodevalo le vedno več narave, nimamo pa nikakršnih empiričnih potrditev za nadnaravno. Iz tega lahko sklepajo, da bodo nadaljnja raziskovanja razkrila samo še več narave. Tudi pri konceptu boga kot stvarnika se takoj postavi naslednje vprašanje, tj. kdo je ustvaril boga. Boga ne sprejemajo kot razlage za urejenost vesolja.

Čeprav je npr. znanstveno poznavanje okoliščin velikega poka še vedno nepopolno, ne soglašajo, da je za »osnovno nastavitve« temeljnih fizikalnih lastnosti vesolja odgovorno božje posredovanje. Različna spoznanja s področja evolucije so prav tako najpogosteje v nasprotju z verskimi prepričanji. Tehtanje vseh razpoložljivih dokazov tako podpira naravno razlago, verovanje v nadnaravno pa je za ateiste v nasprotju z racionalnim razmišljanjem (Shook 2010, 4–13).

3.1.3 *Dejavniki negativnih vplivov religije na družbo*

Glede na temeljno predpostavko ateizma je razprava o obstoju in naravi boga sicer neobhodna, čeprav lahko pogosto pripelje do zelo različnih logičnih in filozofskih sklepov in zapletov. Precej klasičnih predpostavk z najnovejšimi odkritji v naravoslovju in razvojem filozofije postaja pomanjkljivih in pred nas postavlja še več nejasnosti (Internet Encyclopedia of Philosophy 2014).

Pomemben je še sklop dejavnikov, ki niso neposredno vezani na vprašanje obstoja boga, so pa povezani z ateizmom. Odločitev za ateizem (oz. običajno najprej za podrobnejšo preučitev verskih vprašanj in prepričanj) je namreč pogosto posledica posameznikovega pogleda na vplive, ki jih ima religija v družbi. »Ateološka utemeljitev ni nujen pogoj ateizma. Posameznik lahko zavrača idejo boga brez interesa po razglabljanju, saj ima poleg tega lahko odklonilen odnos do religije tudi zaradi številnih drugih razlogov« (Shook 2010, 1–2).

Ta okvir je izjemno širok. Veliko specifik posameznih vprašanj je predmet akademskih analiz, vendar bi že samo s poskusom kratkega pregleda hitro presegli obseg te naloge. Zato bom uporabil samo alinejsko naštevanje glavnih področij, ki jih lahko povzamemo iz del novih ateistov in spletnih strani ateističnih organizacij:

- vera kot prostorsko in časovno pogojen fenomen (različne vere ne morejo biti hkrati »prave«, tudi verniki so ateisti do vseh bogov razen svojega);
- problemi izvora, kontradiktornosti in nekonsistentnosti verskih nauk ter oportunistično prilagajanje pravil in konceptov;
- predpostavka, da so temelji moralnosti lastni zgolj verujočim;

- indoktrinacija otrok v najobčutljivejšem in nekritičnem obdobju odraščanja ter družbeni pritiski verske socializacije;
  - omejevanje posameznika na področjih spolnosti in socialnega življenja, ki se hitro izrodi v zatiranje in preganjanje drugače mislečih;
  - negativen odnos do žensk in njihovih pravic;
  - nasprotovanje znanstvenemu napredku, vplivi religije v izobraževanju;
  - religija in zdravje (nadomeščanje medicine z molitvijo, uporaba kondomov, splav, raziskave ...);
  - fundamentalizem, inherentne težnje po širjenju, na religiji utemeljeni pravni in kaznovalni sistemi, versko nasilje, terorizem in vojne;
  - velikokrat izrazito posvetni in materialni cilji verskih voditeljev;
  - posredno in neposredno vmešavanje religije v politiko
- (Hitchens 2007; Dawkins 2006; The Secular Web 2014; American Atheists 2014; Douglas 2013; Secular Coalition for America 2013).

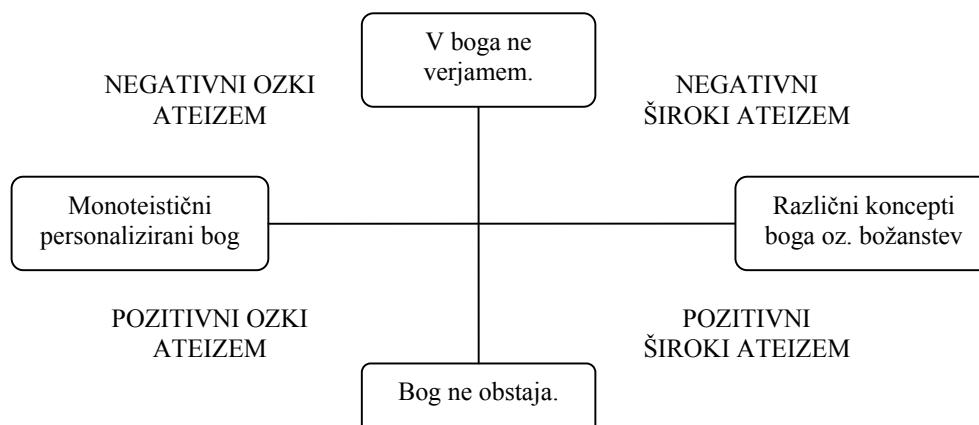
Gre za obsežen sklop vprašanj, ki se bolj neposredno dotikajo tudi vsakdanjega življenja ljudi, zato so predmet živahne polemike (Intelligence Squared 2009).

3.1.4 Podrobnejše opredeljevanje ateistov

Oznaka ateist glede na vse zgoraj navedeno še vedno lahko vključuje zelo različne kategorije posameznikov. Smith je predlagal razvrstitev v dve skupini: implicitni in eksplicitni ateizem. Posameznik je lahko neveren, ker ni prišel v stik s konceptom boga. Implicitni ateist je po tej razvrstitvi npr. otrok, preden je versko socializiran. Eksplicitni ateist je po drugi strani posameznik, ki je s konceptom boga seznanjen, vendar ga zavestno zavrača. Implicitni ateizem je po njegovem mnenju v analizah prepogosto namenoma ali nenamenoma spregledan (Smith 2003, 13–14).

Druga možnost je razlikovanje med pozitivnim in negativnim ateizmom v širokem in ozkem smislu, ki ga lahko prikažemo v spodnji obliki (Martin 2007, i).

Slika 3.1: Pozitivni in negativni ateizem

V novejših polemikah se pojavlja tudi oznaka militantni ateist oz. militantni ateizem, ki poleg predpostavke eksplicitnega in pozitivnega širokega ateizma vključuje še aktivno nasprotovanje vplivom religije v družbi v vseh pojavnih oblikah (TED 2002). Kot takega ga lahko uvrstimo med oblike antireligije in antiteizma.

Z vidika države in širšega družbenega konteksta se pojavi še ena delitev. Če neverovanje prebivalstvu vsili oblast, govorimo o prisilnem ateizmu (*coercive atheism*), če se je uveljavilo v svobodnih okoliščinah, pa o organskem ateizmu (*organic atheism*) (Zuckerman 2007, 57).

3.1.5 Novi ateizem

Oznaka *novi ateizem* se navezuje na razmah literature v zadnjih letih, ki se ukvarja s problemi dokazovanja (ne)obstoja boga in škodljivega vpliva vere v družbi (gl. 3.1.3), predvsem pa je bila vzrok za širšo popularizacijo teh vprašanj. Najprepoznavnejši avtorji so nedvomno Richard Dawkins, Christopher Hitchens, Danniell Dennet in Sam Harris, ki se jih je oprijel vzdevek »Štirje jezdec (ne-apokalipse)«. Poleg njih se med predstavnike novega ateizma štejejo tudi A. C. Grayling, Victor J. Stenger, Ayaan Hirsi Ali, Michael Onfray, Alain de Botton in drugi. Kritiki običajno izpostavljajo dejstvo, da razen odmevnosti in novih oblik predstavljanja idej novi ateizem ne prinaša bistveno novih vsebin. Blackford je nasprotno zagovornik stališča, da je bil to nujen odgovor na dogajanja po svetu, še posebej pa v ZDA. Tu je verski konservatizem s pomočjo

organiziranega delovanja, finančnih mrež in zasebnega izobraževanja vse od 70. let dvajsetega stoletja vztrajno povečeval svoj vpliv v družbi in politiki. Na drugi strani je bil svet priča tudi posledicam skrajnega političnega islamizma. Ko religija s položaja (moralne) avtoritete uveljavlja svoj vpliv v politični sferi, je nepresenetljivo in tudi upravičeno, da ateisti in drugi skeptiki izvor take avtoritete postavijo pod vprašaj (Blackford 2011).

Na koncept in predpostavke novega ateizma so se kritično odzvali tudi nekateri ateisti. Pigliucci se strinja, da je znanstvenim analizam podvržena religija kot družbeni fenomen. Hkrati opozarja, da novi ateisti prelahkotno predstavljajo obstoj boga kot znanstveno preverljivo hipotezo (in jo povrh tega še ovržejo), pri tem pa običajno spregledajo ali arogantno odmislijo nekatere pomisleke filozofije. V tem kontekstu jim očita preagresiven nastop in gre celo tako daleč, da jih označi za antiintelektualce (Pigliucci 2013, 146–152).

Stenger se v odgovoru Pigliucciju najprej sklicuje že na samo odmevnost gibanja, saj ta ne bi bila mogoča brez dejstva, da nagovarja vprašanja, ki so aktualna med širšo javnostjo. Poudarja, da se v okviru znanstvenega dokazovanja vseeno upošteva predpostavka zmotljivosti in možnost drugačnih odkritij v prihodnosti, kar v verskih doktrinah manjka. Nasprotuje tudi čisti filozofski logiki, ki v svojem bistvu onemogoči razrešitev vprašanja boga. Trdi, da lahko na osnovi religiozних trditvev boga zavrnemo tudi znanstveno (empirične raziskave kažejo, da psiha obstaja v okviru fizičnega telesa, podatki pa zanikajo obstoj duše, ki bi lahko obstajala posmrtno; raziskave zavračajo učinkovitost molitve; antropologija in psihologija dokazujeta, da morala izvira iz socializacije ...) (Stenger 2014, 2–12).

Poleg polemike s Pigliuccijem Stenger povzame še principe novega ateizma:

- zaradi škodljivih vplivov bi se morali zavzemati za »konec religije«;
- religija je škodljiva za vsa področja družbe;
- religijo in vse religiozne trditve je treba podvreči znanstveni analizi;
- ni nobenih dokazov za obstoj boga, nasprotnih pa veliko

(Stenger 2014, 13–14).

Ateizmu bolj nenaklonjeni komentatorji v medijih gredo v kritikah še precej dlje. Popularni slog novega ateizma npr. pripisujejo želji po dobičku, zagovornike pa obtožijo,

da »sovrášstvo do Boga in organizirane religije ponosno in glasno razglašajo s streh« (Berkowitz 2007).

Iz okvira novih ateistov na zanimiv način izstopa Alain de Botton. V svojem govoru *Atheism 2.0* zagovarja idejo, da bi morali tudi ateisti za doseganje svojih sekularnih ciljev prepoznati in sprejeti pozitivne komponente organizirane religije. Kot take navaja kohezivno vlogo ritualov za socializacijo, tisočletne izkušnje religij na področju organiziranega delovanja v družbi, vzgoje in izobraževanja, mecenstvo in inspirativno vlogo za umetnost, zadovoljevanje duhovnih potreb in pripadnost skupnosti (TED 2011).

3.1.6 *Druge oblike neverovanja*

Pri vseh analizah neverovanja se v določeni točki soočimo s problematiko različnih pojmov. Kot je prikazano zgoraj, obstaja več interpretacij ateizma. Poleg tega obstaja še precej kategorij, ki se jih pogosto združi pod nadpomenko neverujoči.

Najpogosteje med njimi naletimo na pojem agnostik. Sicer obstaja tudi nekaj zgodnejših omemb, a kot uveljavitelj pojma je široko sprejet angleški biolog T. H. Huxley (1825–1895). Jedro njegovega razmišljanja je bilo, da empirično ne moremo spoznati resnice o kakršnem koli transcendenčnem vprašanju o vzroku ali pomenu vesolja. Pojem je širši od ateizma, saj se lahko uporablja tudi v nereligioznih kontekstih. Fizik je tako lahko agnostik glede teorije strun, saj je za zdaj (še) ne moremo ne potrditi ne ovreči. »Včasih posameznik, ki je sicer v vseh pogledih ateist, samega sebe zagrizeno označuje za agnostika. Vzrok za to je splošen filozofski skepticizem, v okviru katerega ne moremo trditi, da dejansko vemo kar koli. Morebitne izjeme tega pravila bi bile lahko aksiomi matematike in formalna logika« (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2014).

Smith nasprotno zagovarja stališče, da so v svojem bistvu vse opredelitve do (ne)obstoja boga izčrpane s pojmom teizem in ateizem, agnosticizem kot tak nam na to vprašanje ne ponuja nobenega odgovora. Uveljavljen je samo kot družbeno sprejemljivejši »zasilni izhod«. Čeprav sprejmemo, da agnostik ne more priti do logičnega ali empiričnega sklepa o obstoju boga, si mora še vedno razjasniti, ali v boga *verjame* ali ne. Z odgovorom na to vprašanje pa se že opredeli za teista ali ateista (Smith 2003, 10–13).

V družboslovju se pojavljajo še dodatne oznake, ki nakazujejo na razširjenost različnih kategorij, pristopov in interpretacij pri analizi neverujočih ali versko neopredeljenih:

- neverujoči (se ne ukvarjajo z vprašanji vere in boga oz. jih imajo za nerazrešljive ali brezpredmetne);
- ireligiozni (se ne identificirajo z verskimi organizacijami in tradicijami);
- religiozni skeptiki;
- naturalisti, racionalisti;
- humanisti;
- svobodomisleci (*freethinkers*);
- verniki, ki ne prakticirajo obredja (*unchurched*; ne pripadajo verskim organizacijam oz. ne obiskujejo obredov);
- apostati (nekdanji verniki).

V analizah so zgoraj naštetih običajno uvrščeni v kategorijo neopredeljenih. Poleg teh kategorij vključuje tudi ateiste in agnostike oz. posameznike brez verske preference (*nones – no religion/no religious preference*). Oznaka je zelo pomanjkljiva in prej kot na definirano vsebino kaže na funkcijo raziskovalne metode, ki pri preučevanju, osredotočenem na verujoče, označuje preostanek. Dodatne omejitve predstavlja še s tem, da združuje tako verujoče kot neverujoče (Pasquale 2007; Pew 2012, 7).

Na tem mestu velja opomniti, da gre pri ateizmu za kompleksen pojem, negativno definiran kot nasprotovanje znanstveno neopredeljivemu konceptu boga. Zgornja poglavja tako predstavljajo le pregled nekaterih glavnih razmišljanj. Ker bom obravnaval položaj ateizma v ZDA, sem poudaril predvsem razmišljanja in argumente ateistov. Nasprotnim argumentom, ki zagovarjajo obstoj boga oz. pozitiven pomen religije, podrobnejše pozornosti nisem posvečal zaradi omejitev dela.

3.2 Sekularizem

Sekularizem je osnovan na treh osnovnih načelih:

- svoboda vesti, misli in vere, ki vključuje svobodo verovanja in neverovanja, svobodo do spreminjanja verskih opredelitev in svobodno prakticiranje vere (v okvirih spoštovanja zakona, demokracije in človekovih pravic);
- enake pravice in dolžnosti za vse državljane, neodvisno od njihovih verskih ali filozofskih prepričanj, z drugimi besedami nediskriminacija s strani države na taki osnovi;
- medsebojna neodvisnost med državo in religijami, ki v enaki meri pomeni svobodo države od religij in svobodo religij od države (ob upoštevanju zakonov in demokratičnih načel) (Willaime 2010, 7).

Razvil se je v zahodnem svetu, predvsem v kontekstu razsvetljenstva, francoske revolucije in nastanka ZDA. Predstavlja odgovor na širjenje pluralnosti v družbi, in sicer z namenom, da se izogne diskriminiranju ali favoriziranju posameznih skupin. S tem omogoča sodelovanje v družbi in predstavlja osnovo demokratične ureditve. Ločitev religije od države je tako samo del koncepta sekularizma, saj ta zajema širši okvir odnosa države do skupin verujočih in neverujočih, ki jim mora zagotavljati enako obravnavo (Taylor 2010, 26–30).

V ZDA ga lahko opredelimo kot razločevanje med verskimi in političnimi principi. To ne pomeni, da bi morali biti verski principi in vrednote popolnoma izločeni iz politične razprave in javne sfere, ampak da ima država svoj lasten namen in cilje, ki jih verske ustanove ne smejo nadzorovati (Kosmin in Keysar 2007, 5).

3.3 Predsodek

»Predsodek je antipatija, osnovana na napačnem in nefleksibilnem posploševanju. Lahko je občutena in izražena. Lahko je usmerjena proti celotni skupini ali posamezniku, ker je del skupine« (Allport v Bodenhausen in Richeson 2010, 342). Predsodke se običajno povezuje s pripadnostjo skupinam. Medtem ko pripadnike skupin, ki jim pripadamo sami, pogosto favoriziramo (pozitivni predsodki), pripadnikom drugih lažje pripišemo negativne lastnosti (negativni predsodki). Po uveljavljenih teorijah so lahko

zavestni in povezani s stereotipiziranjem, glede druge skupine pa so pogledi ločeni. Posamezniku so sicer vzroki in mehanizmi izvora predsodka velikokrat skriti in je tako lahko prepričan, da ne deluje na osnovi predsodkov. Zaradi tega novejša teorija namesto oznake podzavestni predsodki zagovarjajo pojem avtomatski predsodki (Bodenhausen in Richeson 2010, 342–347, 365–366).

3.4 Diskriminacija

»Diskriminacijo lahko definiramo kot različno obravnavo posameznikov na osnovi njihove pripadnosti specifični skupini.« Pomanjkljivost te definicije je, da so vzroki človeških dejanj zelo kompleksni in jih ne moremo vedno enoznačno določiti. Da zadovoljimo pogojem označevanja specifičnega primera za diskriminacijo, je treba ugotoviti še, da je bil posameznik drugače obravnavan izrecno zaradi svoje pripadnosti določeni družbeni skupini. S pravnega vidika je tako najpogostejši odločujoč dejavnik pri določanju diskriminacije ugotovitev, ali je bil prisoten namen drugačne obravnave. Čeprav so najočitnejši primeri izrazite negativne diskriminacije, so v družbi pogosto prisotne bolj prikrite oblike. Na osnovi pripadnosti skupini se posameznike lahko obravnava tudi bolje; v tem primeru govorimo o pozitivni diskriminaciji. Diskriminacija je fenomen, ki je prepleten s pojmom predsodkov, značilno povezanost med njima pa potrjuje tudi velik del raziskav. Tudi tu velja opozoriti, da gre lahko velikokrat za procese, ki niso nujno posledica namernega razumskega sklepanja, ampak se lahko sprožajo kot avtomatski ponotranjeni mehanizem (Bodenhausen in Richeson 2010, 343–347).

4 DRŽAVA, RELIGIJA IN VERSKA SVOBODA V ZDA – ZGODOVINSKI VIDIKI

V tem poglavju bom predstavil širši okvir odnosov med državo in religijo v ZDA. Že v izhodišču so se namreč izoblikovali na precej drugačnih temeljih kot v Evropi. Ideje razsvetljenstva so odmevale med mnogimi voditelji v času nastajanja nove države, ko je bil z ustanovnimi dokumenti uveljavljen tudi koncept verske svobode. Nedvomna civilizacijska pridobitev je v veliki meri ublažila medverske napetosti v družbi, vendar pa se je skozi čas izkazalo, da je pustila tudi precej odprtih vprašanj. Gre za živ pojem, ki se v stalni interakciji izoblikuje v okviru širšega družbenega in zgodovinskega konteksta.

4.1 Od poselitve do revolucije

Kolonialno obdobje ameriške zgodovine je bilo z vidika verske svobode po svoje ironično, saj so posamezne skupine verskih imigrantov kljub živim izkušnjam verskega preganjanja iz Evrope v nekaterih kolonijah hitro začele uveljavljati svojo premoč. V 17. stoletju so si v večini severnih kolonij prvenstvo izborili protestanti, največkrat v obliki močnih lokalnih kongregacij (*Congregational Church*), v južnih kolonijah pa si je vodilno vlogo priborila anglikanska cerkev. Pozitivne izjeme, pri katerih je bila verska različnost bolje sprejeta, so bile kolonije Rhode Island, Pensilvanija in Maryland. Posamezne ureditve so bile tako zelo različne; poleg preganjanja ali diskriminacije drugače mislečih so bili predmet sporov običajno še obvezujoči verski davki, omejevanje volilne pravice in političnega delovanja na podlagi vere (gl. tudi Gey 2007, 255). Pogosti so bili primeri obvezne prisotnosti pri verskih obredih. Versko opredeljeni prekrški so bili lahko predmet kaznovanja – vse od socialne izolacije in glob do zapora, mučenja, izгона iz kolonije in celo smrti. Kazni so se v 18. stoletju postopno sicer nekoliko omilile, vendar je bila prava verska svoboda še vedno zelo oddaljena. V obdobju *velikega prebujenja* med letoma 1730 in 1750 sta dodaten nemir vnesla še razmah različnih ločin ter občutna širitev baptistov in metodistov. Katoličani, kvekerji in baptisti so bili marsikje deležni izrazitega odpora, ki se je ponekod obdržal tudi daleč v devetnajsto stoletje (Gill 2008, 65–74).

4.2 Nastanek nove države

Čas ameriške revolucije oziroma vojne za neodvisnost (1775–1783) je poleg osamosvojitve predstavljal tudi premik v razmišljanju o verski svobodi. Kljub pogostemu vtisu, da je opredelitev do tega vprašanja posledica intelektualnega razmisleka in filozofsko moralnih stališč, ne smemo spregledati dejstva, da politiki delujejo tudi na podlagi praktičnih interesov in v okviru aktualnih okoliščin. Spopad z močno angleško krono je pokazal na nujnost sodelovanja. To potrebo so spoznali tudi dotedanji goreči verski nasprotniki. Zaradi zagotavljanja dobrih odnosov z zavezniško Francijo se je občutno omilila tudi negativna obravnava katolikov. Gill kot dodatne dejavnike, ki so vplivali na razmišljanja politikov o (po)revolucionarnem obdobju, izpostavlja potrebo po privabljanju imigrantov ter nujnost olajšanja trgovine med kolonijami in z drugimi narodi. Vzdrževanje verskih razlik in omejitev v kolonijah bi oboje zelo otežilo (Gill 2008, 75, 91).

Zapuščina kolonialnih razlik in pretresi revolucionarne vojne so tako privedli do de facto verske pluralnosti, ki jo je bilo treba upoštevati pri postavljanju političnih okvirov nove države. To je bila tudi bistvena razlika med ameriškimi in evropskimi izhodišči uveljavljanja verske svobode (Gill 2008, 112–113). Še več, v diametralnem nasprotju z Evropo je velika večina verskih skupnosti v kolonijah podpirala revolucijo. Svoboda in vera sta tako v širšem družbenem kontekstu predstavljali naravno zavezništvo, ne neločljivega nasprotja (Laycock 2013, 125; Kosmin in Keysar 2007, 3). Z ratifikacijo ustave in prvih desetih amandmajev so ZDA uveljavile do tedaj najširše definirano zaščito verske svobode posameznika, ki jo lahko logično izvedemo tudi na ateiste (Gey 2007, 255).

Pluralnost prepričanj je botrovala zelo različnim pogledom na vprašanje verske svobode. Razmišljanja, ki so bistveno oblikovala razvoj nadaljnjega odnosa med državo in religijo, so v (po)revolucionarnem obdobju zavzemala pomembno mesto v političnih razpravah.

Predlogu ponovne zakonske uveljavitve več cerkev, za katere bi bilo obvezno tudi plačevanje prispevkov, se je v Virginiji silovito uprl James Madison v *Prošnji in opozorilu proti verskim dajatvam* (1785):

Skoraj 15 stoletij je bilo krščanstvo kot državna religija na preizkušnji. Kakšni so bili sadovi? V bolj ali manj vseh krajih napuh in brezbržnost klera, nevednost in klečeplaznje laikov, pri obojih pa še praznoverje, pobožnjaštvo in preganjanje ... Kakšen vpliv imajo državne verske ustanove na civilno družbo? V nekaterih primerih so vzpostavile duhovno tiranijo na ruševinah civilne avtoritete; v veliko primerih so vzdrževale prestole politične tiranije; v nobenem primeru pa niso bile zaščitnice svobode ljudi. Voditelji, ki so si želeli podrediti javne svoboščine, so v državnem kleru lahko našli priročne pomočnike (National Archives 2014a).

Thomas Jefferson je pripravil predlog statuta o verskih svoboščinah, ki je bil v Virginiji vložen v obravnavo leta 1779 in sprejet leta 1785. Tudi v njem najdemo zelo podobno razmišljanje in prepričanje o nujnosti zagotovitve verske svobode:

/.../ da je nespoštljiva aroganca državnih in cerkvenih zakonodajalcev in vladarjev, ki so sami zmotljivi in neizvirni, vodila v prevzemanje oblasti nad vero drugih in vzpostavljanje njihovih lastnih mnenj in razmišljanj kot edinih resničnih in nezmotljivih ter v prizadevanja za vsiljevanje teh mnenj drugim in vzpostavila lažne religije v večjem delu sveta in skozi celotno zgodovino ... da je vsiljevanje avtoritete državnih uradnikov na področje mnenj in omejevanje izražanja ali širjenja načel na podlagi domneve o njihovem slabem namenu nevarna zmota, ki takoj uniči vso versko svobodo /.../

Splošna skupščina Virginije odreja, da nihče ne bo prisiljen v obiskovanje ali podporo kakšnih koli verskih obredov, krajev ali duhovništva niti ne bo prisiljen, pridržan, nadlegovan ali obremenjen po lastni osebi ali dobrinah niti ne bo oškodovan v kaki drugi obliki na račun svojega verskega prepričanja, ampak bodo vsi ljudje prosti, da izražajo in z argumenti branijo svoja mnenja glede verskih zadev, to pa ne bo v nobenem smislu poslabšalo, izboljšalo ali kako drugače vplivalo na njihov civilni položaj (Monticello 2014a).

Ustava je vero (poleg navedbe v *letu Gospodovem 1787*) omenila le v 6. členu. Ta predstavnikom kongresa in zakonodajnih teles zveznih držav ter vsem izvršnim in pravosodnim funkcionarjem nalaga, da se zavežejo k podpiranju ustave in to potrdijo s prisego ali z zagotovitvijo, in nadaljuje: »vendar pa noben verski test ne bo nikoli potreben kot kvalifikacija za katero koli funkcijo ali javno zaupanje v Združenih državah« (National Archives, 2014b).

Mejnik na področju verske svobode je bil postavljen leta 1791 s sprejetjem desetih amandmajev k ustavi (*Bill of Rights*). Prvi določa: »Kongres ne bo sprejel nobenega zakona glede ustanavljanja religije ali prepovedovanja prostega prakticanja religije; ali

glede omejevanja svobode govora ali tiska; ali glede pravice ljudi do prostega združevanja in pravice do zahtevka vladi za popravek krivic« (National Archives, 2014c).

Prve tri klavzule so v pravnem sistemu ZDA poznane kot ustanovitvena klavzula (*Establishment Clause*), klavzula svobodnega prakticiranja (*Free Exercise Clause*) in klavzula svobode govora (*Free Speech Clause*) (Bell 2001, 1275).

S sprejetjem ustave in prvega amandmaja se je začelo novo poglavje na področju verske svobode. Pritiski verskih skupin za vpliv v politiki se niso bistveno spremenili. Tudi diskriminacija drugače mislečih se ni nemudoma prenehala. Vse do danes poteka stalen boj različnih skupin za svoje pravice, ki v novejšem obdobju vključuje tudi vse več različnih sekularnih interesov (Gill 2008, 113). Ne glede na to je koncept verske svobode v zahodnih družbah predstavljal veliko pridobitev, saj je predstavljal osnovo za konec verskih vojn in preganjanj, posameznikom z različnimi prepričanji pa je omogočil sobivanje v svobodni družbi (Laycock 2013, 102).

4.2.1 *Ateizem med ustanovnimi očeti?*

Na tem mestu se velja nekoliko zadržati še pri tematiki, ki se pri razpravah o revolucionarnem obdobju velikokrat pojavlja v javnosti. Pripisovanje vernosti ali nevernosti ustanovnim očetom (*Founding Fathers*) in kratki citati zunaj konteksta so pogosti tako med verniki kot neverniki (Fea 2011). Sicer je ocenjevanje intimnih prepričanj zgodovinskih osebnosti nevhvaležna naloga, a vendar je mogoče s precejšnjo verjetnostjo trditi, da tudi med zagovorniki zelo sekularne ureditve ni bilo ateistov (nedvomno pa ne deklariranih). Opazen je vpliv deizma, ki je zagovarjal razsvetljski pristop k razumski analizi sveta in zavračal številne verske doktrine, ohranjal pa vero v stvarnika in temelje krščanske morale. Med deiste se običajno uvršča Jeffersona, čeprav so ga med predsedniško volilno kampanjo leta 1800 nasprotniki zavzeto obtoževali ateizma (Monticello 2014b). Tudi Thomas Paine, avtor izjemno odmevnega pamfleta *Zdravi razum* (*Common Sense*), je bil deist. Pozneje ga je objava verskim doktrinam nenaklonjenega dela *Doba razuma* (*Age of Reason*) stala velike mere priljubljenosti (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2013). Deizem se pripisuje še Ethanu Allenu, v manj izraziti meri pa tudi Benjaminu Franklinu (Fea 2011), Johnu Adamsu in Jamesu

Monroeju. Posplošimo lahko, da je imel določen del ustanovnih očetov zelo svobodomiselnega pogleda na religijo, ki so bili daleč od ortodoksnosti, vendar so v različnih oblikah verovali v boga (Encyclopaedia Britannica 2014). Pri tem ne smemo pozabiti niti na to, da je bil velik del preostalih članov kongresa odkrito veren in da so obstajali tudi predlogi drugačnih formulacij ustanovnih dokumentov.

Zanimiv in pogosto izpostavljen dokument iz tega časa je tudi sporazum s Tripolijem (*The Treaty of Tripoli, 1796–1797*), ki v prvem delu 11. člena neposredno navaja: »Ker vlada ZDA v nobenem pomenu ni osnovana na krščanski veri ...« Ob upoštevanju zgodovinskih okoliščin je to mogoče interpretirati z nekaj zadržanosti oz. tudi kot diplomatski oportunitizem (izpostavljenost šibke mornarice novonastale države; originalni dokument so pripravili v Alžiru, v angleščino je bil preveden naknadno). Vseeno pa ostaja dejstvo, da so prevedeno besedilo v taki obliki ratificirali in podpisali v ZDA (Wakefield 1955).

4.3 Religija in država v modernih ZDA

Ustanovni dokumenti še zdaleč niso rešili vseh vprašanj, ki se lahko pojavijo med družbo, religijo in državo. Razmerja in interpretacije teh relacij so se skozi zgodovino ZDA stalno prilagajali širšim družbenim okoliščinam in trendom. Pri določanju odnosa med religijo in državo je pomembno vlogo igral tudi pravosodni sistem, predvsem na podlagi odločitev vrhovnega sodišča ZDA (Gey 2007, 250–251).

4.3.1 »Zid ločitve« in pravosodni sistem

Prvi amandma ustave se je v pravnih okvirih izkazal za pomanjkljivega, saj sta se razvila dva širša sklopa interpretacij glede odnosa med državo in religijo. Prvi se je izoblikoval ob upoštevanju znamenitega pisma Jeffersona baptistom iz Danburyja (1802), v katerem je navedel, da bi moral med cerkvijo in državo obstajati »zid ločitve«. Zagovorniki drugega pogleda nasprotno argumentirajo, da je bil namen ustanovnih očetov samo preprečiti uveljavljanje državne religije. V tem okviru bi morala biti država

sicer strogo nevtralna do različnih religij, hkrati pa naklonjena do religije na splošno. Tudi ta stran se sklicuje na zgodovino in pri tem poudarja, da so ustanovni očetje sprejemali nekatere prakse, ki bi bile v kontekstu stroge ločitve nesprejemljive, npr. zaposlitev kaplana v kongresu (Bell 2001, 1281–1283).

Prve obravnave, v katerih je bil osrednji predmet razprave ustanovna klavzula prvega amandmaja, so se pojavile šele po drugi svetovni vojni. Odmeven je bil primer *McColum v. Board of Education* leta 1948. Kot rezultat pritožbe ateistke Vashti McCollum je sodišče odločilo, da je izvajanje verouka v prostorih javnih šol neustavno. V 60. letih je vrhovno sodišče v še nekaj primerih odločilo, da zvezne države ne smejo podpirati molitev in branja Svetega pisma v javnih šolah (Bell 2001, 1285–1287).

Zaradi hitrega naraščanja sodnih primerov, povezanih z ustanovno klavzulo prvega amandmaja, se je izoblikoval t. i. Lemonov test, na podlagi katerega sodišče odloča, ali gre pri določeni praksi za kršitev prvega amandmaja. Sestavljen je iz treh vprašanj: 1) ali ima sekularen namen; 2) ali v principu osnovni namen ni spodbujanje ali zatiranje religije; 3) ali ne povzroči prekomernega prepletanja vlade z religijo. Ta formulacija je v praksi spodbudila precej sekularno doktrino pri obravnavi nadaljnjih primerov (npr. omejevanje kreacionizma v šolah), odprla pa še nekaj vprašanj, saj hkrati ni bila vzpostavljena pravna definicija pojma sekularno (Bell 2001, 1292, 1307). Izoblikovala se je tudi ločena obravnava nekaterih primerov, ki bi bili sicer na osnovi Lemonovega testa neustavni. Za geslo *In God we trust*, sklepni del prisega *one Nation under God*, nacionalni dan molitve in za molitve v zakonodajnih organih je sodišče sprejelo stališče, da gre za prakse, ki jih je treba upoštevati v kontekstu zgodovine in tradicije in so se v tem okviru »sekularizirale«. Nasprotniki izpostavljajo, da sta bila geslo in prisega v tej obliki uveljavljena šele v specifičnih političnih okoliščinah v 50. letih dvajsetega stoletja in kot taka zaslužita enako obravnavo kot drugi primeri. Poleg tega izražata problematično preferenco do krščanstva nasproti drugim veram (Bell 2001, 1297–1299).

Nekonsistentnosti pristopov naklonjene nevtralnosti, uporabe Lemonovega testa in ločene obravnave primerov zaradi zgodovinskega konteksta dodatno zaplete prav vprašanje ateistov in drugih skupin neverujočih. Vrhovno sodišče je že večkrat potrdilo, da prvi amandma zagotavlja pravice tako verujočim kot neverujočim. Če se jim prizna pravno popolnoma izenačena obravnava, so vse tri zgoraj našteje prakse avtomatsko

sporne. Enakovredna obravnava vseh religij ateistov ne upošteva. Obravnava v zgodovinskem kontekstu in Lemonov test še vedno omogočata precej praks, ki spet nakazujejo preferiranje verujočih. Edina rešitev enakovredne obravnave ateistov na konceptualni ravni bi bila popolna ločitev države in religije v najstrožjem smislu. Tako je pred pravosodjem vprašanje, ali delno zapostaviti ateiste ali pa izključiti vso religijo iz javne sfere. Ker bi bila druga alternativa v obstoječih družbenih okoliščinah izjemno težavna, se vrhovno sodišče še vedno poslužuje obstoječih pristopov (Bell 2001, 1316–1319).

4.3.2 Družbene okoliščine in povezovanje religije s politiko

Svoboda vere ter odnos med državo in religijo se seveda stalno izoblikujeta v širšem družbenem kontekstu. Nazoren je primer iz sredine 19. stoletja. Zaradi močno povečane imigracije katolikov so postajali odnosi s protestanti vse bolj napeti. V večini šol v New Yorku se je izvajal protestantski verouk in posledično so katoliki začeli zahtevati enako obravnavo. Rezultat političnih polemik je bil sprejetje zakona, ki je prepovedoval vsakršno versko poučevanje v javnih šolah in odtegnil javna sredstva vsem verskim šolam (t. i. *Maclay Bill*, 1842). Katoliki so kot odgovor začeli ustanavljati svoje šole (Stern 2014).

Po drugi svetovni vojni oz. z začetkom hladne vojne je v ZDA nastopilo obdobje protikomunizma. Krščanstvo je predstavljalo branik pred komunizmom, s katerim se je pogosto enačil ateizem. Kot odgovor na družbene pretrese v 60. in 70. letih (študentska gibanja, gibanje za pravice temnopoltih, Vietnam) se je precej Američanov zateklo k stabilnosti, ki jo je ponujala religija. Konservativno krščanstvo si je s pomočjo medijske prisotnosti in povezovanja s politično desnico spet zagotovilo pomembno mesto v družbi. Organiziran pristop v okviru gibanj *Moral Majority* in pozneje *Christian Coalition of America* je od 80. let naprej vzpostavil zelo tesne vezi z republikansko stranko, javnost pa razdeljeval glede vprašanj pravic žensk, spolnosti, splava in molitev v šolah (Domke 2004, 6–11, 15). Domke argumentira, da je vpliv krščanske desnice v politiki v obdobju po 11. septembru z administracijo Georgea W. Busha dosegel vrhunec in v politiko vpeljal prvine verskega fundamentalizma. Retorika vojne s terorizmom, ki naj bi

predstavljala sveto dolžnost, je javnost in politične nasprotnike razdelila na podlagi premise – ali stojijo za Bushevo administracijo ali pa so proti Bogu (Domke 2004, 178). Odnos je razviden iz enega izmed govorov generalnega tožilca Johna Ashcrofta iz leta 2002: »Civilizirani posamezniki, kristjani, judje in muslimani, vsi razumejo, da je vir svobode in človeškega dostojanstva Stvarnik. Države lahko varujejo svobodo. Države ne podeljujejo svobode. Vsi ljudje so poklicani, da zaščitijo Stvarnika svobode in temelje svobode, ki jo je ustvaril« (Beinart 2002). Tak diskurz seveda še pogloblja občutek izločenosti pri ateistih in drugih neverujočih.

Dejstvo je, da je religija skozi zgodovino predstavljala enega izmed temeljev kolektivne identitete v ameriški kulturi. Kljub različnim nasprotjem in napetostim je bila pripadnost verskim skupnostim nenehno izjemno visoka, verovanje pa je bilo običajno povezano s pojmom dobrega Američana. Ob nastanku države je pluralnost verskih mnenj vključevala skoraj izključno protestantske ločine. Danes je slika drugačna. Čeprav krščanstvo ni več edina izbira, je verovanje v boga (katerega koli) še vedno element skupne identitete, ki v negativnem odnosu do ateistov nemudoma združi pripadnike različnih religij (Edgell in drugi 2006, 212–213).

Trajni paradoks v ameriškem političnem prostoru predstavlja dejstvo, da država zagotavlja ustavno sekularnost in široko zaščito pravic posameznikov (verujočih in neverujočih), obenem pa je politična kultura prežeta z izkazovanjem vernosti. Velik del javnosti ima ateizem še vedno za antisocialnega ali pa kar nedomoljubnega. Samo zaščita pred preganjanjem ateistom še ne zagotavlja enake obravnave kot verujočim. Politične okoliščine in ločnice na osnovi (ne)vere so na določen način še vedno prav tako izrazite kot leta 1800 (Gey 255–264).

4.3.3 *Aktualni primer – Town of Greece v. Galloway*

Prav med pisanjem diplomskega dela (5. maj 2014) je v ameriški javnosti pozornost zbudila odločitev vrhovnega sodišča ZDA, ki zadeva razmerje med religijo in državo. V mestu Greece (NY) so ob začetku zasedanj mestnega sveta več kot desetletje opravljali molitve v občinskih prostorih, dokler se nista pritožili dve državljanke, judinja in ateistka (Hurley 2014). Izpostavili sta dva glavna problema, ki naj bi kazala na neustavnost prakse. V celotnem obdobju so bile molitve izključno in izrecno krščanske. Poleg tega so bile izvajane v okviru sej mestnega sveta, na katerem so prisotni državljani, ki pridejo tja urejat svoje predloge in zahteve ter se zato pomembno razlikujejo od molitev v zakonodajnih organih. Prostor je razmeroma majhen, molitev je usmerjena k prisotnim državljanom (ne k mestnim uradnikom), tako da nastaja pasiven pritisk na prisotne, da naj se vključijo v molitev, saj bi z izhodom iz prostora med molitvijo lahko užalili prav tiste uradnike, h katerim so prišli urejat svoje zadeve (Supreme Court of the US 2014, 9).

V utemeljitvi sodbe in ločenem mnenju lahko opazujemo dvoje diametralno različnih interpretacij ameriškega pravnega reda in zgodovine. Pet sodnikov je podprlo odločitev, da se opravljanje molitev dovoli. To so med drugim utemeljili z naslednjimi argumenti: mestni svet je omogočal izvajanje molitve vsem zainteresiranim kongregacijam (prav tako, 2), predhodne rzsodbe so dovoljevale izvajanje molitev v zakonodajnih organih (prav tako, 4), zagotavljanje splošnejše vsebine molitev, ki ne bi promovirala izrecno ene religije, bi bilo za mestni svet prezahtevno (prav tako, 12–13). Nenehno prisotno je sklicevanje na tradicijo molitve v ameriški zgodovini, poleg tega pa tudi na dober namen, ki naj bi ga imela molitev na splošno (prav tako, 14).

Štirje sodniki, ki so odločitvi nasprotovali, so v ločenem mnenju ponudili popolnoma drugačno razlago. V celoti so potrdili upravičenost argumentov pritožnic. Molitve so bile nenehno specifično krščanske (Kagan v Supreme Court of the US 2014, 2). Predhodne sodbe so sicer dovolile molitev, vendar v zakonodajnih organih, kjer niso namenjene širši javnosti, poleg tega pa niso izključno krščanske oz. se upošteva načelo enakopravnosti (prav tako, 13–14). Tudi oni so se sklicevali na ameriško zgodovino in navajali primere iz praks Washingtona in Jeffersona, a prišli do popolnoma drugačnih sklepov kot večina (prav tako, 7, 24).

Vprašanje ateizma oz. morebitne popolne nesprejemljivosti promoviranja religije v sodbi sploh ni obdelano. Tudi ločeno mnenje zagovarja pristop naklonjenosti države religiji, vendar v okviru nevtralnosti (prav tako, 5).

Tako kot je neenotno vrhovno sodišče, so različni tudi komentariji. Sodniki naj bi glasovali popolnoma skladno s svojimi ideološkimi preferencami (Hurley 2014). Strahove, da bo sodba omogočila promoviranje religije vladnim uradnikom, lahko delno upravičimo s podobnim primerom v okrožju Carroll (MD). Tam so prakso molitev že prepovedala nižja sodišča, a odločitve v okrožju niso bili pripravljene spoštovati (Ames in Duncan 2014). Samo dva dni po odločitvi vrhovnega sodišča so opravljanje molitev ponovno enoglasno potrdili (CBS 2014). Zanimivo je tudi dejstvo, da so tako republikanski kot demokratski politiki odločitev enotno pozdravili (Hurley 2014).

Sodba in polemike nam jasno kažejo, da sta koncepta verske svobode in ločitve religije od države živa pojma, ki sta podvržena nenehni reinterpretaciji na vseh ravneh družbe.

5 ATEIZEM V DANAŠNJIH ZDA

Ali je ateizem trivialen pojem? Sam po sebi je negativno prepričanje, ki ne zagotavlja širšega sistema vrednot ali načel. Vendar je ateizem pomemben tudi zato, ker je pomemben teizem. Koncept boga je temelj zahodne religije in ima neizmeren vpliv na filozofijo, družbo in na življenje ljudi. Če sklenemo, da je teizem ne samo napačen, ampak ima številne negativne posledice za družbo, tudi ateizem pridobi velik pomen (Smith 2003, 19–20). Visok delež organskega ateizma v državi je zelo neposreden pokazatelj splošnega dobrega stanja v družbi (visoka življenjska doba, zdravje prebivalstva, odsotnost nasilja, enakopravnost spolov, nizka stopnja revščine in korupcije ...) (Zuckerman 2007, 57–59). In čeprav se ne strinjamo s predpostavko, da je teizem napačen ali pa s stališči številnih novih ateistov, da ima negativne posledice za družbo, ne moremo mimo dejstva, da je religija posredno ali neposredno vpeta v številne družbene sfere, kar je med zahodnimi demokracijami še posebej izrazito v ZDA. Analize ateizma ob upoštevanju tega ter predpostavki enake obravnave vseh prepričanj in pogledov ne moremo zanemariti.

5.1 Demografski kazalniki

Vprašanje ateizma in neverovanja je bilo deležno številnih konceptualnih, teoretičnih, zgodovinskih in filozofskih razprav. Tudi empirične raziskave religije v družboslovju zasedajo pomembno mesto. Empirično raziskovanje neverujočih v ZDA pa se postopno uveljavlja šele v zadnjih treh desetletjih. Prvo oviro predstavlja že omenjeni problem pomanjkanja jasnih oz. primerljivih definicij. Ateizem je po navadi še vedno omejen na analize v okviru širše skupine neverujočih oz. versko neopredeljenih, v angleščini združenih pod oznako *nones* (Pasquale 2007; Pew 2012, 7; gl. tudi poglavje 3.1.6). V nadaljevanju bom, da bi se izognil širšim opisom za *nones*, uporabljal izraz neopredeljeni.

5.1.1 Ocene števila ateistov v ZDA

Namen tega poglavja je določiti delež ateistov med ameriškim prebivalstvom in preveriti prvo hipotezo o naraščanju njihovega števila.

Tabela 5.1: Trendi verske pripadnosti v ZDA, 2007–2012

VERSKA PRIPADNOST/ LETO (v % prebivalstva)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007– 2012
KRISTJANI	78	77	77	76	75	73	–5
<i>Protestanti</i>	53	52	51	51	50	48	–5
<i>Katoliki</i>	23	22	23	23	23	22	–1
<i>Mormoni</i>	2	2	2	2	2	2	–
<i>Pravoslavni</i>	1	1	1	1	1	1	–
DRUGE VERE	4	5	5	5	5	6	+2
NEOPREDELJENI (<i>nones</i>)	15,3	16,0	16,8	17,4	18,6	19,6	+4,3
<i>Ateisti</i>	1,6	1,7	1,8	1,9	2,2	2,4	+0,8
<i>Agnostiki</i>	2,1	2,3	2,6	2,6	3,0	3,3	+1,2
<i>Drugi</i>	11,6	11,9	12,4	12,9	13,4	13,9	+2,3
NE VEM	2	2	2	2	1	2	–
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100	
N	9.443	29.035	22.159	24.764	19.377	17.010	

Vir: PEW (2012, 13); odstotki so zaokroženi.

Iz tabele 5.1 je razvidno, da se je delež neopredeljenih v opazovanem obdobju izrazito povečal. Delež ateistov med celotnim prebivalstvom je še vedno zelo majhen. Vendar nam pregled trenda pokaže, da se je v samo petih letih povečal za kar 50 %, delež agnostikov pa celo za 57 %. Med vsemi analiziranimi skupinami tako predstavljata daleč najhitreje rastoči opredelitvi.

Tabela 5.1 nam sicer omogoča precej dober pregled, vendar se izkaže, da rezultati različnih analiz niso popolnoma enoznačni. Poglejmo najprej širšo skupino, torej neopredeljene.

Pregled raziskav iz zgodnejšega obdobja je pokazal, da se je med letoma 1950 in 1984 delež neopredeljenih povečal z 2 %, na 7–8 % celotnega prebivalstva (Pasquale 2007). Raziskava ARIS (American Religious Identification Survey) nam ponudi vpogled v trende za obdobje med letoma 1990 in 2008. Tu velja poudariti predvsem hiter porast v obdobju 1990–2001, ko se je njihov delež povečal z 8,1 % na 14,1 %. Nasprotno je v obdobju 2001–2008 skoraj stagniral oz. se je povečal samo za odstotek, torej na 15 % (Kosmin in drugi 2009, 20). Ponoven občutno naraščajoč trend med letoma 2007 in 2012, opažen v raziskavi centra Pew, postavlja trenutni delež neopredeljenih na skoraj 20 % (gl. tabelo 5.1). Najnovejši viri predstavljajo nekoliko bolj nejasno sliko. Gallup opozarja, da se je naraščajoči trend nekoliko upočasnil (Gallup 2013), drugi pa navajajo, da neopredeljeni predstavljajo že 23 % celotnega prebivalstva ZDA (PRRI 2013a).

Napovedi glede prihodnjega razvoja ponujajo različne perspektive. Na eni strani se predvidevanja nadaljnje rasti utemljujejo z visokimi deleži neopredeljenih med mladimi (Pew 2012, 10; Kosmin in drugi 2009, 22). Bolj zadržana predvidevanja opozarjajo, da se bo trend umiril in da bo tudi delež neopredeljenih vključeval vse več različnih skupin, ki si v osnovi še vedno delijo verovanje v nadnaravno, manj pa bo ateistov (Gallup 2012). Na tem mestu velja omeniti, da velika večina (88 %) neopredeljenih odgovarja, da nima interesa za iskanje ustrezne verske opredelitve ali religije (Pew 2012, 48), v nasprotju s pogostimi predstavami pa niso niti posebej dovzetni za novejšo religije in spiritualnost (*New Age*) (Kosmin in drugi 2009, 21). Poleg tega je tudi pri starejših generacijah mogoče opaziti počasen trend naraščanja deleža neopredeljenih (Pew 2012, 16, 30; Kosmin in Navarro-Rivera 2012, 12), v celotnem prebivalstvu pa postopen upad obiskovanja verskega obredja in vse večji delež ljudi, ki občasno dvomijo o obstoju boga

(Pew 2012, 17–19). Na podlagi teh podatkov lahko z večjo verjetnostjo predvidevamo nadaljnji pozitiven trend naraščanja neopredeljenih.

Dosedanje analize so enotne v oceni, da so neopredeljeni v zadnjih desetletjih predstavljali najhitreje rastočo skupino in pomenili največjo spremembo na področju verskih opredelitev. Ne glede na razvoj v prihodnosti so neopredeljeni trenutno tretja največja skupina, skoraj izenačena s katoliki, predstavljajo pa vsaj slabo petino celotnega prebivalstva ZDA.

Ateisti so tudi med neopredeljenimi v manjšini, ocene se gibljejo v zelo širokem razponu. Za ateiste se označuje med 7 % in 12 % neopredeljenih (gl. tabelo 5.1; Kosmin in drugi 2009, 11), medtem ko po drugi metodologiji 27–30 % vprašanih neopredeljenih trdi, da ne verjamejo v boga (Pew 2012, 22; PRRI 2013a). V celotnem prebivalstvu to predstavlja približno 1,5–6 %, prevedeno v absolutne številke pa vse od 4,5 do 7,5 milijona samoopredeljenih ateistov oz. 18,5 milijona ljudi, ki ne verjamejo v boga. Zuckermann v primerjavi različnih raziskav, opravljenih med letoma 1999 in 2004, navaja višje številke: 3–9 % prebivalstva ZDA ne verjame v boga. Po tem merilu so na 44. mestu na svetu, daleč za skandinavskimi državami (30–85 %), pa tudi za večino drugih evropskih držav, v katerih se delež neverujočih (razen pri nekaj izjemah) giblje med 25 % in 60 % (Zuckerman 2007, 48). Najvišje deleže neverujočih v ZDA navaja raziskava iz leta 2013. V tej se je delež ljudi, ki so popolnoma prepričani, da bog ne obstaja, med letoma 2003 in 2013 povečal s 4 na 9 %, delež precej prepričanih v neobstoj boga pa s 5 na 7 %. Skupaj naj tako v boga ne bi verovalo 16 % Američanov. S tistimi, ki niso prepričani, ali bog obstaja ali ne (dodatnih 16 %), naj bi skupaj predstavljali že skoraj tretjino ameriškega prebivalstva (The Harris Poll 2013, 5).

Izkaže se, da bi bili glede na trende in občuten delež neopredeljenih potrebni natančnejše opredelitve pojmov in razvoj primerljive metodologije, ki bi omogočili podrobnejše in konsistentnejše določanje podskupin ter analiziranje lastnosti znotraj njih. Prav ateizem predstavlja zanimiv problem. Tudi v svobodnih demokratičnih družbah se namreč ljudje zaradi stigmatizacije pojma ali drugih kulturnih in družbenih vplivov veliko redkeje izrecno opredelijo za ateista kot pa navedejo, da ne verjamejo v boga (Zuckerman 2007, 47). Kot zanimivost velja omeniti še dejstvo, da tudi 2 % verujočih v ZDA odgovarjata, da ne verjameta v boga. Nasprotno 14 % ateistov v boga ali višjo silo

verjame (Pew 2012, 48). Možna razlaga zadnjega dejstva je ozki ateizem, torej zgolj zavračanje obstoja monoteističnega boga.

Sicer tako pri upoštevanju bolj kot manj zadržanih ocen ateisti v ZDA še vedno predstavljajo manjšino med celotnim prebivalstvom, vendar pa je v ocenjenih intervalih njihov delež že primerljiv z marsikatero drugo versko opredelitvijo. »Za primerjavo, ateistov in agnostikov je več kot ameriških judov, muslimanov, mormonov, budistov, Jehovovih prič in pravoslavnih kristjanov skupaj« (Secular Coalition for America 2013, 4). Ne glede na različne ocene dejanskega trenutnega števila ateistov lahko potrdimo hipotezo, da delež ateistov v ZDA narašča.

5.1.2 Demografske značilnosti ateistov

Ali je mogoče kljub omenjenim težavam izpostaviti značilnosti, po katerih se ateisti ali neopredeljeni značilno razlikujejo od povprečja? Kot je razvidno iz tabele 5.2, sta med njimi skoraj dve tretjini moških. Izstopa velik delež mladih v skupini 18–29 let, medtem ko je v starostni skupini nad 65 let slika ravno nasprotna. Ateisti in agnostiki so nesorazmerno visoko zastopani med belci, veliko manj jih je med Afro- in Latinoameričani. V povprečju so višje izobraženi, razlike v letnem dohodku pa so v primerjavi s celotnim prebivalstvom že nekoliko manj izrazite.

In medtem ko so verujoči glede na svoj visok delež pričakovano skoraj popolnoma poravnani z značilnostmi celotne družbe, so te razlike pri neopredeljenih že bolj izrazite. Med njimi je še vedno občutno večji delež moških, mladih in belcev, glede izobrazbe in dohodkov pa se neopredeljeni od povprečja praktično ne razlikujejo več. Ugotovitve raziskave ARIS o neopredeljenih potrjujejo podatke centra Pew, zajete v tabeli 5.2. Vse manjše razlike med neopredeljenimi in celotnim prebivalstvom pojasnjujejo z vedno večjim deležem neopredeljenih oz. s postopno »normalizacijo« vzorca: »katerakoli številčna manjšina, ki se povečuje, se postopno približuje povprečju oz. postaja vse bolj podobna večini« (Kosmin in drugi 2009, 2).

Tabela 5.2: Demografske značilnosti glede na versko opredelitev

(V odstotkih)	ATEISTI IN AGNOSTIKI	NEOPREDELJENI	VERUJOČI	CELOTNO PREBIVALSTVO
SPOL				
Moški	64	56	47	48
Ženske	36	44	53	52
STAROST				
18–29	42	35	18	22
30–49	32	37	33	35
50–64	17	21	29	26
65+	9	8	19	18
RASNA/ETNICNA SESTAVA				
Belci	82	71	68	66
Afroameričani	3	9	12	11
Latinoameričani	6	11	14	15
Azijci	4	4	2	5
Drugi	5	4	4	2
IZOBRAZBA				
Srednja šola ali manj	26	40	43	43
Višja ali visoka šola	30	29	28	29
Univerzitetna diploma	25	19	16	19
Magisterij ali doktorat	19	12	13	10
LETNI DOHODKI				
Do 30.000 \$	28	35	36	36
30.000–74.999 \$	34	34	35	34
75.000–99.999 \$	15	13	12	12
100.000 \$ in več	22	18	17	17

Vir: Pew (2012, 33–37).

5.2 Predsodki

Kljub že omenjenim dejstvom, da so visoke stopnje (organskega) ateizma v družbi skoraj brez izjeme povezane s pozitivnimi socialnimi trendi, da je v razvitih državah široko prisoten, da je v ZDA izrazitejši pri skupinah, ki v družbi običajno uživajo visok ugled (izobraženi, premožni, belci) ter da se je delež neopredeljenih in ateistov v preteklih desetletjih v ZDA precej povečal, v marsikaterem pogledu ameriški odnos do ateizma še vedno najboljše povzamejo misli, zapisane leta 1974:

Neumnež pravi sam pri sebi: »Ni Boga«. Izprijeni so, mrzke reči uganjajo; ni ga, ki bi delal dobro (Ps, 14, 1–4). Ta velikokrat citirani odlomek ujame bistvo odnosa, ki ga verujoči pogosto čutijo do ateistov. Ateizem je verjetno najmanj priljubljena in najslabše razumljena filozofska pozicija v današnjih ZDA. Pogosto zbuja strah in nezaupanje, kot da gre za doktrino, ki se zavzema za različne nadloge – vse od nemoralnosti in pesimizma do komunizma in nihilizma (Smith 2003, 7).

V nasprotju z nadaljnjimi ugotovitvami, da je največ nasilnih zločinov v ZDA v državah, v katerih je religija najbolj prisotna, da se neverujoči nadpovprečno zavzemajo za socialne politike, pravice manjšin in za zaščito okolja ter da imajo po nekaterih ocenah na splošno precej izrazitejši moralni in etični čut glede pravice kot verujoči (Zuckerman 2009, 954–955), so ateisti še vedno ena najbolj nesprejemljivih skupin v ameriški družbi.

Pravice ateistov v političnem procesu omejujejo mnogi družbeni dejavniki. Ateisti so še vedno izolirani zaradi široko prisotne predpostavke, da morajo politični akterji izkazovati vernost, politični sistem pa neposredno odraža te verske predsodke (Gey 2007, 251, 255–256). To že na prvi pogled potrjuje raziskave sprejemljivih lastnosti predsedniških kandidatov, v katerih je ateizem navadno lastnost, ki vzbuja daleč največji odpor.

Tabela 5.3: Sprejemljivost predsedniških kandidatov

LASTNOST KANDIDATA	VOLIL BI ... (%)	NE BI VOLIL ... (%)
Katolik	95	4
Afroameričan	94	5
Jud	92	7
Ženska	88	11
Latinoameričan	87	12
Mormon	72	24
Tretjič poročen	67	30
Star 72 let	57	42
Homoseksualec	55	43
Ateist	45	53

Vir: Gallup (2007).

Sicer se je v daljšem obdobju sprejemljivost ateističnega kandidata občutno zvišala, v 50. letih se je npr. gibala pod 20 %. Leta 1999 je bila pri 49 % še nekoliko višja kot pri zadnjih meritvah (Gallup 2007). Nenaklonjenost ateističnemu predsedniškemu kandidatu je leta 2011 izrazilo 61 % vprašanih (Pew 2011, 5).

Bolj poglobljene raziskave nam poleg prisotnosti in obsega teh predsodkov podrobneje osvetlijo tudi vzroke za njimi. Edgell in drugi argumentirajo, da splošni trendi postopnega sprejemanja pluralnosti v ZDA, ki je bil skozi zgodovino opazen skozi postopno upadanje protisemitizma in protikatolištva, v novejšem obdobju pa ga lahko opazujemo v odnosu do verskih manjšin, skupin priseljencev in temnopolnih, za ateiste ne veljajo. Religija je na podlagi asociacij z moralnostjo in državljanstvom skozi ameriško

zgodovino predstavljala enega izmed osnovnih nosilcev kolektivne identitete. Ateisti v tem kontekstu predstavljajo edinstveno skupino oz. *simboličnega drugega*, saj se tudi pripadniki različnih religij lahko poenotijo prav v negativnem odnosu do njih (Edgell in drugi 2006, 211–213, 231). S tem razlagajo tudi dejstvo, da se je sprejemanje ateističnega predsedniškega kandidata v zadnjih desetletjih sicer povečalo, a vendar nesorazmerno manj kot pri preostalih manjšinah (Edgell in drugi 2006, 215).

Tabela 5.4: Zavračanje ateistov v sferi javnega in zasebnega

SKUPINA/ODGOVOR (%)	Skupina sploh ni skladna z mojo vizijo ameriške družbe.	Nasprotoval/-a bi poroki mojega otroka s/z ...
Ateisti	39,6	47,6
Muslimani	26,3	33,5
Homoseksualci	22,6	–
Konservativni kristjani	13,5	6,9
Nedavni imigranti	12,5	–
Latinoameričani	7,6	18,5
Judje	7,4	11,8
Azijski Američani	7,0	18,5
Afroameričani	4,6	27,2
Beli Američani	2,2	2,3

Vir: American Mosaic Project Survey v Edgell in drugi (2006, 218).

Odnos do ateistov so preverjali z dveh vidikov. Odnos v sferi javnega so preverjali na podlagi opredelitve, ali se določena skupina sklada s posameznikovo predstavo ameriške družbe, odnos v sferi zasebnega pa na podlagi sprejemanja predstavnika določene skupine v svoj družinski krog. Pri obeh so bili ateisti deležni daleč najizrazitejšega nasprotovanja (tabela 5.4).

Izpostavljajo dejstvo, da so bili tudi v času po 11. septembru, ko so muslimani za večino Američanov predstavljali veliko in večinoma zunanjo grožnjo, ateisti še vedno ocenjeni slabše, čeprav so bili tiha manjšina znotraj ameriške družbe (Edgell in drugi 2006, 217–218). Za ateistom najbolj nenaklonjene so se izkazali verujoči, konservativci, starejši, ženske in Afroameričani ter prebivalci južnih in srednjezahodnih držav, nekoliko bolje pa jih sprejemajo višje izobraženi, liberalci in demokrati (Edgel in drugi 2006, 223–225). V vrsti intervjujev so poleg tega izluščili še lastnosti, ki jih Američani pripisujejo ateistom:

Nekateri imajo ateiste za problematične, ker jih povezujejo z nezakonitimi dejavnostmi, kot sta uporaba drog in prostitucija – torej jih imajo za nemoralne ljudi, ki ogrožajo skupnost z dna

družbene hierarhije. Drugi vidijo ateiste kot materialiste in kulturne elitiste, ki ogrožajo družbene vrednote od zgoraj ... Oba pogleda sta utemeljena na predpostavki, da so ateisti sebični posamezniki, ki jih ne zanima javno dobro (Edgell in drugi, 225–226).

Novejše raziskave so pokazale, da imajo Američani večji in bolj vsesplošen odpor kot do ateizma še do ene skupine, in sicer do tistih, ki jih označujejo za pripadnike kultov. Ob tem pa poudarjajo, da se posamezniki sami nikoli ne opredeljujejo za kultiste, medtem ko je ateizem samopripisana oznaka (Cragun in drugi 2012, 15–17).

Predsodke do ateistov lahko analiziramo tudi z vidika (ne)zaupanja. Religije so uveljavljene v vlogi povezovanja skupin. Skupno jim je to, da se pri vprašanih morale sklicujejo na višje sile oziroma lahko tudi pripadnikom drugih religij priznavajo moralnost, če ne zaradi drugega, vsaj na podlagi strahu pred *njihovim* bogom (Gervais in drugi 2011, 1190–1191). Kot ključni element, ki je povezan s predsodki do ateistov, zato lahko izpostavimo nezaupanje. Gervais in drugi so v svoji raziskavi potrdili to hipotezo. Čeprav je bila študija opravljena v netipično odprtem okolju univerze, so v primerjavi z ateisti podobno visoke stopnje nezaupanja izmerili samo še pri kategoriji posiljevalcev. V popolnem nasprotju s tem, da ateisti običajno kljub pomanjkanju nadnaravnega nadzora ali prisile ravnajo zelo moralno, je tudi ta raziskava potrdila, da v kontekstu družbe, v kateri je religija široko prisotna, predstavljajo »ultimativnega drugega« (Gervais in drugi 2011, 1200–1203).

Ali gre mogoče pri tako izrazitih predsodkih do ateistov za napačne interpretacije oznake oz. ali je beseda ateist zaradi specifičnih okoliščin v ameriški kulturi preveč povezana z negativnimi odzivi? Tudi ta hipoteza je bila ovržena. V ocenjevanju fiktivnega, na splošno zelo pozitivno opisanega posameznika so se anketiranci odzivali enako negativno, če mu je bil dodatno pripisan ateizem ali pa nevtralnejša oznaka »ne verjame v boga« (Swan in Heesacker 2012, 36–39).

Kritiki v medijih ateistom očitajo predvsem arogantnost do verujočih in agresivno nastopanje, pogosto tudi v kontekstu samopromocije (Allen 2009; Berkowitz 2007). Na podlagi svobode govora, ki jo določa prvi amandma, je npr. mogoča zelo ostra kritika religije, ki je prisotna tudi v popularni kulturi (George Carlin, Bill Maher, South Park ...). Po drugi strani si v modernem obdobju upoštevanja politične korektnosti za vsako ceno težko predstavljamo, da bi si tako pomembna medijska hiša, kot je Los Angeles Times,

dovolila objaviti članek o kateri koli verski skupnosti, ki bi se začel na podoben način: »Ne prenesem ateistov« (Allen 2009; Swan in Heesacker 2012, 39).

Nedvomno lahko potrdimo, da so v ZDA prisotni negativni predsodki do ateistov. Še več, gre za eno najslabše sprejetih skupin, za katero lahko rečemo, da v širšem družbenem kontekstu predstavlja simbolnega drugega. Občutek skupinske pripadnosti med pripadniki različnih religij se utrjuje prav na podlagi skupnega nasprotovanja ateizmu. V kontrastu s številnimi drugimi verskimi skupnostmi in manjšinami, ki so se skozi čas uspešno vključile v družbo, so ateisti še vedno izločeni iz skupne ameriške identitete.

5.3 Diskriminacija

Ali so glede na ugotovljeno široko razširjenost negativnih predsodkov ateisti zadnja zatirana manjšina v ZDA, ki mora začeti svoje lastno gibanje za državljanske pravice? Komentarji izpostavljajo, da ateisti niso deležni enake diskriminacije ali celo zatiranja, kot sta bila v ameriški zgodovini prisotna do temnopoltih, istospolno usmerjenih in drugih manjšin (Dacey in Grothe 2004; Thornton 2007). Obstajajo tudi nasprotni argumenti: čeprav diskriminacija ni sistemska ali uzakonjena oz. je prisotna v obliki občasnih incidentov, je še vedno diskriminacija. Navajajo se primeri, ko so bili posameznim staršem zaradi ateizma kršene skrbniške pravice, sofinanciranje zasebnega verskega šolstva z javnim denarjem, vsiljevanje prisege zvestobe, pogosti primeri diskriminacije ateistov v oboroženih silah (obvezne molitve, sankcije za neudeležbo, fizične grožnje), vsiljevanje vere v javnih zaporih ... Velikokrat je omenjeno tudi zakonsko omejevanje ateistov pri zasedanju javnih funkcij. V ustavah sedmih zveznih držav namreč še vedno najdemo člene, ki določajo, da nekatere javne funkcije lahko zasedajo samo verujoči posamezniki. In čeprav je vrhovno sodišče že leta 1961 odločilo, da so takšni pogoji neustavni in da se ne smejo upoštevati v praksi, imajo ateisti za diskriminacijo tudi dejstvo, da so omenjeni člani še vedno v uradnih dokumentih. Za diskriminatorne smatrajo tudi uradni moto ZDA in prisego zvestobe (Lee 2007; IHEU 2012, 54–55; Cragun in drugi 2012, 106–107; Hammer in drugi 2012, 45).

Med bolj nenavadne primere spada naslednji: v Kentuckyju so leta 2006 sprejeli zakon, da mora Urad za domovinsko varnost izobesiti plakete, na katerih je navedeno, da je *Vsemogočni Bog* bistven za ohranjanje državne varnosti. Za kršitev tega določila je zagrožena kazen do 12 mesecev zapora, vrhovno sodišče zvezne države pa je presojo ustavnosti zavrnilo (IHEU 2012, 54).

Raziskovanje diskriminacije ateistov je specifično zaradi problema identifikacije. V nasprotju z različnimi drugimi diskriminiranimi skupinami, ki so lažje identificirane na podlagi zunanjih znakov (barva kože, verska oblačila in prakse ...), ateizem ni lastnost, ki se v družbenih kontekstih nujno kaže navzven (Cragun in drugi 2012, 109).

Raziskava, ki je analizirala pojavnost diskriminacije med ateisti v različnih okoljih, kaže, da je 21,6 % ateistov poročalo o diskriminaciji. Najpogosteje so jo opazili pri družabnih stikih, na delovnem mestu in v šoli. Deklarirani ateisti in agnostiki so v večini okolij diskriminaciji izpostavljeni kar od 2- do 4-krat bolj kot neopredeljeni (Cragun in drugi 2012, 114–118).

V tabeli 5.5 so predstavljeni rezultati podrobnejše analize, sicer opravljene na omejenem vzorcu (n = 817) posameznikov, ki so se sami označili za ateiste in pristopili k anketi. Odgovoriti so morali, kolikokrat v zadnjih petih letih so se jim pripetile določene situacije (0 – nikoli, 1 – enkrat, od 2- do 3-krat, 4-krat in večkrat). Povprečni anketiranec je navedel, da je bil izpostavljen desetim od vseh navedenih tipov diskriminacije (Hammer in drugi 2012, 50, 52).

Pregled odgovorov nam pokaže, da je diskriminacija najpogosteje manifestacija vsesplošnega pričakovanja okolice, da mora biti posameznik veren. Izjemno visok je tudi odstotek vprašanih, ki redno opažajo negativno obravnavo ateizma v medijih. Grobih oblik diskriminacije, kot sta fizično nasilje ter odrekanje priložnosti in storitev, je občutno manj, so pa prisotne. 14 % vprašanih je zaradi ateizma doživelo različne oblike fizičnega nasilja, vendar je v primerjavi z nekaterimi drugimi izpostavljenimi skupinami ta delež manjši (muslimani – 54 %; pripadniki LGBT-skupnosti – 28 %) (Hammer in drugi 2012, 57).

Tabela 5.5: Tipi in frekvence zaznane diskriminacije zaradi ateizma

TIP DISKRIMINACIJE	FREKVENCA (%)			
	0	1	2-3	4+
Družbeno izključevanje				
Zavrnitev, izogibanje ali izolacija s strani sodelavcev ali sošolcev	64	9	16	11
Zavrnitev, izogibanje ali izolacija s strani prijateljev	69	9	15	6
Zavrnitev, izogibanje in izolacija s strani družine	75	7	8	10
Izključevanje iz športnih in organizacijskih skupin, teambuildinga	92	3	4	1
Zavrnitev sodelovanja v političnih in družbenih aktivnostih	93	4	2	2
Prisila				
Pričakovanje sodelovanja pri molitvah proti moji volji	21	4	21	55
Prepričevanje k udeležbi v verskih aktivnostih proti moji volji	26	4	27	43
Pritiski, da izrečem »pod bogom« med prisego zvestobe	41	4	10	45
Vsiljevanje priseganja pri bogu (ali drugih verskih priseg)	51	10	19	21
Prepričevanje, da naj se odrečem ateizmu	56	7	16	21
Prošnje družine/prijateljev, da naj se pretvarjam, da nisem ateist	70	7	12	10
Obiski duhovnika med zdravljenjem v bolnišnici proti moji volji	87	8	4	1
Sovražni govor				
Opažanje protiateističnih komentarjev v medijih	5	2	11	82
Označevanje mojega ateizma za greh, napako in za nemoralnost	25	6	18	52
Verbalno nadlegovanje in žalitve	54	9	19	18
Odrekanje priložnosti, storitev in blaga				
Zavrtnjen pri zaposlitvi, napredovanju ali pri izobraževalnih priložnostih	91	5	3	1
Diskriminacija pri zdravstvenih in socialnih storitvah	94	4	2	0,4
Zavrnitev postrežbe v restavraciji ali lokalnem podjetju	97	1	0,9	0,4
Nepoštena obravnava policije	99	0,9	0,4	0,3
Diskriminacija pri pridobivanju stanovanja ali kredita	99	0,5	0,4	0
Kazniva dejanja iz sovrašstva				
Fizične grožnje	90	4	5	2
Poškodovanje lastnine	94	4	1	0,8
Fizični napadi	98	1	0,6	0
Drugo				
Drugačna obravnava/Drugačno obnašanje	32	6	29	33
Neutemeljeno stereotipiziranje	35	5	22	38
Neodobravanje zaradi članstva v ateistični ali sekularni organizaciji	61	7	16	16
Sovražno okolje na delovnem mestu ali v šoli	70	12	11	7
Razkrivanje mojega ateizma proti moji volji	78	9	10	3

Vir: Hammer in drugi (2012, 54). Odstotki so zaokroženi (razen pri < 1).

Iz analize prostih odgovorov in komentarjev anketirancev je mogoče v veliki meri potrditi izsledke iz tabele 5.5. Večina se jih je pritoževala nad privzeto predpostavko vernosti v družbi, nesprejemanjem oz. neupoštevanjem ateistične identitete v različnih organizacijah, vsiljevanjem verske vzgoje otrokom ... Moti jih, da verujoči pričakujejo spoštovanje do religije, hkrati pa ga zanikajo ateizmu. Pogosto izpostavljajo tudi zaskrbljenost zaradi vse manj zanesljivih ločnic med religijo in državo, ki se odražajo v financiranju verskih izobraževalnih ustanov, poskusih oblasti zveznih držav, da bi religijo

vsilili v različne javne prostore, uvajanju molitev ob različnih uradnih priložnostih ... (Hammer in drugi 2012, 54–55).

Diskriminacija ateistov res ne dosega zloveščih razsežnosti rasne segregacije v ameriški zgodovini, vseeno pa je v družbi prisotna. Dejstvo je, da ateisti kot diskriminatorne prakse vidijo tudi primere povezovanja religije in države, ki jih ima verujoča večina za del ameriške tradicije in identitete.

5.4 Ateizem in sekularizem

V tem poglavju preverjam tretjo hipotezo, in sicer ali lahko ateizem z vidika družbe in političnega sistema kljub negativni definiciji koncepta opredelimo tudi pozitivno oz. ali ga lahko povežemo z aktivnim zavzemanjem za sekularno politiko. Najprej bom predstavil različne argumente, ki jih lahko upoštevamo pri zagovarjanju te hipoteze, v zadnjem delu pa bom preveril še, ali se to lahko potrdi tudi na podlagi deklariranih ciljev ateističnih organizacij.

Opravljen analiza predsodkov in diskriminacije v predhodnih poglavjih je pokazala, da ateisti v ZDA na vse oblike povezovanje religije z državo gledajo izjemno kritično. Kakršno koli izražanje ali promoviranje religije v okviru državnih ustanov smatrajo za diskriminatorno.

Da je prisotnost religije v številnih sferah družbe problematična, nakazujejo tudi raziskave vzrokov za opustitev religije. Velika večina neopredeljenih je bila namreč v otroštvu deležna verske socializacije oz. so verovali (Kosmin in drugi 2009, 6–7), od religije pa so se distancirali zaradi različnih razlogov. Neverovanje v boga, nestrinjanje z verskimi nauki in osebne izkušnje kot vzroke navaja približno 35 % vprašanih, 43 % pa je verska prepričanja opustilo zaradi širših družbenih vplivov religije v družbi (organizirana religija povzroča težave; je v nasprotju z znanostjo in logiko; obsojanje drugih in težnje po nadziranju; hinavščina; pogledi na spolnost in škandali glede spolnih zlorab) (PRRI 2013a). To potrjuje misel, da ateizem ni vedno samo posledica ateološkega razmišljanja o obstoju boga, ampak pri teh odločitvah opazno vlogo igrajo tudi bolj posvetni dejavniki (gl. tudi 3.1.3).

V primerjavi ameriških in skandinavskih ateistov je bilo ugotovljeno, da so prav zaradi široke prisotnosti religije v vseh sferah družbe ameriški ateisti do nje veliko bolj kritični. Kot zelo problematično opisujejo ravno izrazito povezovanje religije s politiko in vsiljevanje religije skozi izobraževalni proces (Zuckerman 2012, 12, 18–19). Leta 2008 je na vprašanje, ali religija povzroča več težav, kot jih reši, pritrdilno odgovorilo 77 % ateistov, kar 49 % se jih je s trditvijo strinjalo popolnoma (Pew 2008, 15).

Tabela 5.6: Družbena in politična prepričanja ateistov in agnostikov

(V odstotkih)	ATEISTI IN AGNOSTIKI	CELOTNO PREBIVALSTVO
Strankarska pripadnost*		
Republikanci/Naklonjeni republikancem	18	43
Demokrati/Naklonjeni demokratom	73	48
Ideologija*		
Konservativna	13	39
Sredinska	32	36
Liberalna	51	21
Odnos do splava		
V večini primerov bi moral biti zakonit.	84	53
V večini primerov bi moral biti nezakonit.	14	41
Odnos do istospolnih porok		
Podpirajo	89	48
Nasprotujejo	7	44
Pomembno je, da ima predsednik močna verska prepričanja		
Strinjam se	11	67
Ne strinjam se	86	29
Vloga verskih organizacij v družbi/politiki		
Preveč osredotočene na pridobivanje premoženja in moči	78	51
Preveč vpletene v politiko	81	46
Ne bi smele podpirati političnih kandidatov	75	66
Nelagodje ob sklicevanju politikov na vernost	67	43
Verske organizacije prispevajo k reševanju pomembnih družbenih problemov		
Veliko/Nekaj	35	65
Malo/Nič	63	32
Imajo pomembno vlogo pri pomoči revnim	75	87
Utrjujejo vezi znotraj skupnosti	73	88

*Merjeno med vsemi registriranimi volilci.
Vir: Pew (2012, 59–74).

Večina ameriških ateistov in agnostikov ima zelo liberalna politična prepričanja. Čeprav religiji ne oporekajo določenih pozitivnih lastnosti (npr. pomoč revnim), nanjo gledajo z nezaupanjem, najostreje pa nasprotujejo prav prepletanju religije in politike (tabela 5.6).

Ali je torej mogoče ugotoviti, če se stališča ateistov prevajajo tudi v sfero politike? V primerjavi z več kot 200 verskimi organizacijami, ki lobirajo na zvezni ravni namenijo okoli 350 milijonov dolarjev letno, so sredstva in organizacijska mreža ateističnih skupin za zdaj še popolnoma neprimerljivi. Delno oviro predstavlja tudi množica različnih pogledov med ateisti. Eden izmed dejavnikov, ki je omogočil širitev njihovih mnenj, je bil poleg odmevnosti novega ateizma tudi internet, v okviru katerega se najpogosteje izraža mnenja ter usklajuje in izvaja večina pomembnejših aktivnosti ateističnih organizacij (Kettell 2013, 63–65).

Kateri so torej njihovi cilji? Že hiter pregled prioritete pomembnejših ateističnih organizacij nam pokaže, da je zavzemanje za dosledno ločitev religije od države na vrhu njihovih seznamov (American Atheists 2014; Atheist Alliance of America 2014; Freedom From Religion Foundation 2014), podobno stanje pa je opaziti tudi na straneh številnih manjših ali lokalnih skupin. Boljšo analizo nam omogoča dejstvo, da večina ateističnih organizacij sodeluje v okviru organizacije *Secular Coalition for America*. Ta je s sodelovanjem več kot 165 ateističnih, humanističnih in drugih sekularnih skupin pripravila dokument, katerega namen je predstaviti zakonodajalcem, za kakšno obliko versko nevtralne države se zavzemajo. Med njihovimi prednostnimi cilji so:

- popolna omejitev neposrednega ali posrednega državnega financiranja verskih organizacij;
- nesprejemljivost verskih simbolov na državni lastnini;
- nepotrebnost molitve v državnih organih;
- popolna omejitev vplivanja specifičnih religij na politiko zagotavljanja zdravstvenih storitev (splav, kontracepcija, omejevanje raziskav, vprašanja evtanazije);
- izenačenje standardov za verske vrtce v primerjavi z javnimi (trenutno so zahteve za verske vrtce precej nižje);
- popolna omejitev financiranja verskega izobraževanja z državnimi sredstvi;
- vse šole, financirane z državnimi sredstvi, bi morale učiti evolucijo;
- sprememba prisege zvestobe v prvotno obliko (odstranitev besed »*under God*«);
- izenačenje pravic homoseksualcev;

- uveljavitev enakih davčnih standardov za verske organizacije (trenutno so v primerjavi z drugimi nevladnimi organizacijami v veliko boljšem položaju: ne oddajajo letnih poročil, davčna uprava ima precej bolj omejene možnosti za revizijo verskih organizacij);
- prepoved vsiljevanja religije in zagotovitev neteistične duhovne oskrbe v oboroženih silah (Secular Coalition for America 2014, 11–37).

Poleg tega se v zadnjih letih oblikujejo tudi politične organizacije, ki se zavzemajo za pravice ateistov. Obstajata dva politična odbora, namenjena podpori kandidatov, ki se zavzemajo za stališča humanistov, ateistov in agnostikov, zaščito pravic sekularnih Američanov in za spoštovanje ločitve religije od države (Freethought Equality PAC 2014; Enlighten the Vote 2014). V kongresu je bil zaenkrat samo en deklariran ateist, in sicer Pete Stark iz Kalifornije. Nekaj kongresnikov naj zasebno sicer ne bi verovalo v boga, vendar je priznanje ateizma očitno še vedno izjemno stigmatizirano (Wing 2013). Leta 2011 je bila ustanovljena tudi ateistična stranka, ki pa se spopada s precejšnjimi notranjimi težavami in se je že preimenovala iz *National Atheist Party* v *Secular Party for America* (Mehta 2013).

Ne glede na to, da struktura in različnost pogledov za zdaj ateističnim organizacijam še ne omogoča usklajenega političnega nastopanja, so najbolj poenoteni prav v zahtevah po ločitvi religije in države (Winston 2012). Čeprav se ne zavzemajo za to, da bi država podpirala ali promovirala ne-teizem (Secular Coalition for America 2014, 7), se že ob doslednem upoštevanju načela enakopravnosti izkaže, da ateizem po svoji naravi zahteva sekularizem v najbolj doslednem pomenu, torej popolno ločitev religije od države.

6 UGOTOVITVE

Kljub omejitvam širokih definicij in pomanjkljivim ter ne vedno primerljivim raziskovalnim podatkom lahko potrdimo vse tri hipoteze. Rast deleža versko neopredeljenih je v zadnjih 50 letih predstavljala največjo spremembo v verski strukturi ameriškega prebivalstva. Ne glede na majhen delež ateistov znotraj te skupine se je do zdaj stalno povečevalo tudi njihovo število.

Predsdki do ateistov so v ameriški družbi široko prisotni, celo do te mere, da nasproti konceptu skupne ameriške identitete predstavljajo simbolnega drugega. Opazna je tudi diskriminacija ateistov. Najbolj grobih kršitev pravic je sicer manj, vendar ateisti kot diskriminacijo vidijo tudi široko prisotnost in samoumevnost verskih praks v širši javni sferi.

To se odraža tudi pri preverjanju tretje hipoteze. Ugotovimo lahko, da ateizem in sekularizem nista samo povezana, ampak je ob razdrobljenosti ateističnih organizacij prav zavzemanje za dosledno ločitev religije od države tisto izhodišče, glede katerega so ateisti najbolj enotni.

7 ZAKLJUČEK

Diplomsko delo je zgolj omejen poizkus ugotovitve razmerij med dvema kompleksnima konceptoma.

Ateizem je pojem, ki ga najbolj ponazarja rek *Nomen est omen*. Samo »ne-bog« pušča odprta številna vprašanja: vemo, da ga ni, ali vanj ne verjamemo? Je odločitev posledica ateološkega razmisleka ali je k njej privedlo opazovanje nekonsistentnosti verskih doktrin v praksi (ali oboje)? Kako se ateizem posameznika izrazi – kot pasivno prepričanje, javna deklaracija ali kot aktivno nasprotovanje religiji? Odgovori na ta vprašanja so nujno vedno nepopolni.

Tudi verska svoboda in pravice, ki jih zagotavljajo ustanovni dokumenti ZDA, puščajo precej prostora za različne interpretacije. Dejanske prakse se tako stalno prilagajajo družbenim okoliščinam in prevladujočim političnim interesom.

Religija je v ZDA široko prisotna in uveljavljena kot ena izmed osnov morale in dobrega državljanstva, zato prav ateizem pomeni preizkus za idejo svobode. Prvi

amandma ustave zagotavlja enakovreden položaj vsem ne glede na (ne)versko opredelitev, pravosodni sistem pa zagovarja politiko naklonjene nevtralnosti do religije. Že ta interpretacija je do ateistov izključujoča. Dejanska praksa gre še korak dlje, saj država marsikje odkrito promovira religijo v odnosu do nereligije, celo do te mere, da je izrazito naklonjena specifični religiji. V obdobju nastanka ZDA lahko govorimo o pluralnosti religij, vendar je šlo skoraj izključno za pluralnost protestantskih oz. krščanskih veroizpovedi. Postopno so se v ameriško družbo uspešno integrirale tudi druge (verske) manjšine. V zadnjih desetletjih pa je močno narastel delež ateistov in versko neopredeljenih, ki predstavljajo že petino prebivalstva. Ne glede na to, ali se bo trend rasti nadaljeval ali ne, že v zdajšnjih okvirih predstavljajo veliko ljudi. Analiza predsodkov in diskriminacije je pokazala, da jih družba še vedno ne sprejema oz. nanje gleda z nezaupanjem ravno zaradi njihovega neverovanja. Lahko bi rekli, da na simbolni ravni ameriški odnos do ateistov ponazarja prav sprememba gesla iz vsevključujočega *E pluribus unum* v *In God we trust*.

Če bodo ateisti in druge skupine, ki se zavzemajo za ločitev religije in države, vztrajali pri zavzemanju za enakovredno obravnavo, oz. če bodo svoje poglede uspeli konsolidirati tudi prek politike, bo trenutno razmerje med religijo in državo na vse težji preizkušnji. Vztrajanje pri obstoječem stanju, v katerem je država naklonjena (najmanj) religiji na splošno, ateisti razumejo kot diskriminacijo. Čeprav sekularizem interpretiramo v najširši obliki, torej zagotavljanje enake obravnave vsem, ateizem v tem kontekstu že po definiciji pomeni izločitev religije iz sfere države. Glede na trenutne razmere si težko predstavljamo, da bi se v ZDA v kratkoročnem obdobju uveljavila dosledna načela popolne ločitve religije in države, za katera se zavzemajo ateisti.

8 LITERATURA

1. Allen, Charlotte. 2009. Atheists: No God, no reason, just whining. *Los Angeles Times*, 17. maj. Dostopno prek: <http://articles.latimes.com/2009/may/17/opinion/oe-allen17> (3. maj 2014).
2. *American Atheists*. Dostopno prek: <http://www.atheists.org/> (19. april 2014).
3. Ames, Blair in Ian Duncan. 2014. Carroll commissioner „willing to go to jail“ over right to pray. *The Baltimore Sun*, 27. marec. Dostopno prek: <http://www.baltimoresun.com/news/maryland/carroll/westminster/ph-commish-prayer-20140327,0,531268.story> (7. maj 2014).
4. *Atheist Alliance of America*. Dostopno prek: <http://atheistallianceamerica.org/> (9. maj 2014).
5. Beinart, Peter. 2002. Bad Faith. *New Republic*, 25. marec. Dostopno prek: <http://www.newrepublic.com/article/faith-religion-john-ashcroft-george-w-bush> (3. maj 2014).
6. Bell, Ashley M. 2001. "God Save This Honorable Court": How Current Establishment Clause Jurisprudence can be Reconciled with the Secularization of Historical Religious Expressions. *American University Law Review* 50 (5): 1273–1320.
7. Berkowitz, Peter. 2007. The New New Atheism. *Wall Street Journal Online*, 16. julij. Dostopno prek: http://online.wsj.com/news/articles/SB118454735982067207?mod=opinion_main_commentaries&mg=reno64-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB118454735982067207.html%3Fmod%3Dopinion_main_commentaries (22. april 2014).
8. Blackford, Russell. 2011. *Voicing our disbelief*. Dostopno prek: <http://philosophypress.co.uk/?p=962> (18. april 2014).
9. Bremmer, Jan N. 2007. *Atheism in Antiquity*. Dostopno prek: http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2011/12/Bremmer-Atheism-24grammata.com_.pdf (15. april 2014).

10. Bodenhausen, Galen V. in Jennifer A. Richeson. 2010. Prejudice, Stereotyping and Discrimination. V *Advanced Social Psychology. The State of the Science*, ur. Roy F. Baumeister in Eli J. Finkel, 341–383. Oxford: Oxford University Press.
11. CBS. 2014. *Carroll County Reverts To Disputed Prayer Policy*. Dostopno prek: <http://washington.cbslocal.com/2014/05/08/carroll-county-taking-up-prayer-policy-after-supreme-court-ruling/> (8. maj 2014).
12. Cragun, Ryan T., Patrick Henry, Casey P. Homan in Joseph Hammer. 2012. Whom Do People Dislike More: Atheists or Cultists? *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* 8 (9): 43–67.
13. Cragun, Ryan T., Barry Kosmin, Ariela Keysar, Joseph M Hammer in Michael Nielsen. 2012. On the Receiving End: Discrimination toward the Non-Religious in the United States. *Journal of Contemporary Religion* 27 (1): 105–127.
14. Dacey, Austin in D. J. Grothe. 2004. *Atheism Is Not A Civil Rights Issue*. Dostopno prek: http://secularhumanism.org/library/fi/grothe-dacey_24_2.htm (6. maj 2014).
15. Dawkins, Richard. 2006. *The God Delusion*. London: Bantam Books.
16. Domke, David. 2004. *God Willing? Political Fundamentalism in the White House, the "War on Terror," and the Echoing Press*. London: Pluto Press.
17. Douglas, Gordon. 2013. *Reasons for disbelief: The top ten reasons I am an atheist*. Dostopno prek: <http://www.realbiblestories.com/reasons-for-disbelief-the-top-ten-reasons-i-am-an-atheist-2/> (22. april 2014).
18. Drange, Theodore M. 1998. *Incompatible-Properties Arguments: A Survey*. Dostopno prek: http://infidels.org/library/modern/theodore_drange/incompatible.html (15. april 2014).
19. Edgell, Penny, Jeseoph Gerteis in Douglas Hartmann. 2006. Atheists As "Other": Moral Boundaries and Cultural Membership in American Society. *American Sociological Review* 71 (April): 211–234.

20. Encyclopaedia Britannica. 2014. *The Founding Fathers, Deism, and Christianity*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1272214/The-Founding-Fathers-Deism-and-Christianity> (25. april 2014).
21. *Enlighten the Vote*. Dostopno prek: <http://enlightenthevote.com/> (9. maj 2014).
22. Fea, John. 2011. Religion and Early Politics: Benjamin Franklin and His Religious Beliefs. *Pennsylvania Heritage Magazine* 37 (4).
23. *Freedom from Religion Foundation*. Dostopno prek: <http://ffrf.org/> (9. maj 2014).
24. Freethought Equality PAC. 2014. *About the FEF PAC*. Dostopno prek: <http://freethoughtequality.org/about/> (9. maj 2014).
25. Gallup. 2007. *Some Americans Reluctant to Vote for Mormon, 72-Year-Old Presidential Candidates*. Dostopno prek: <http://www.gallup.com/poll/26611/some-americans-reluctant-vote-mormon-72yearold-presidential-candidates.aspx> (2. maj 2014).
26. --- 2012. *God Is Alive and Well. The Future of Religion in America*. Dostopno prek: <http://www.gallup.com/press/159062/god-alive.aspx> (30. april 2014).
27. --- 2013. *In U.S., Rise in Religious "Nones" Slows in 2012*. Dostopno prek: <http://www.gallup.com/poll/159785/rise-religious-nones-slows-2012.aspx#1> (30. april 2014).
28. Gervais, Will M., Ara Norenzayan in Azim F. Shariff. 2011. Do You Believe in Atheists? Distrust Is Central to Anti-Atheist Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology* 101 (6): 1189–1206.
29. Gey, Steven G. 2007. Atheism and the Freedom of Religion. V *The Cambridge Companion to Atheism*, ur. Michael Martin, 250–266. Cambridge: Cambridge University Press.
30. Gill, Anthony. 2008. *The Political Origins of Religious Liberty*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. Hammer, Joseph H., Ryan T. Cragun, Karen Hwang in Jesse M. Smith. 2012. Forms, Frequency, and Correlates of Perceived Anti-Atheist Discrimination. *Secularism and Nonreligion* (1): 43–67.

32. Hitchens, Christopher. 2007. *God is not great: the case against religion*. London: Atlantic Books.
33. Hurley, Lawrence. 2014. U.S. Supreme Court backs prayer before government meetings. *Reuters*, 5. maj. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2014/05/05/us-usa-court-prayer-idUSBREA440FO20140505> (7. maj 2014).
34. IHEU - International Humanist and Ethical Union. 2012. *Freedom of Thought 2012: A Global Report on Discrimination Against Humanists, Atheists and the Nonreligious*. Dostopno prek: <http://iheu.org/newsite/wp-content/uploads/IHEU%20Freedom%20of%20Thought%202012.pdf> (6. maj 2014).
35. Intelligence Squared. 2009. *The Catholic Church is a Force for Good in the World*. Dostopno prek: <http://www.intelligencesquared.com/events/the-catholic-church-is-a-force-for-good-in-the-world/> (22. april 2014).
36. Internet Encyclopedia of Philosophy. 2014. *Atheism*. Dostopno prek: <http://www.iep.utm.edu/atheism/> (15. april 2014).
37. Jackson, Samuel Macauley, Charles Colebrook Sherman in George William Gilmore. 1914. *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge. Vol. XI*. New York in London: Funk and Wagnalls Company.
38. Kettel, Steven. 2013. Faithless: The politics of new atheism. *Secularism and Nonreligion* (2): 61–72.
39. Kosmin, Barry A. in Ariela Keysar. 2007. *Secularism & Secularity: Contemporary International Perspectives*. Hartford: Institute for the Study of Secularism in Society & Culture.
40. ---, Ryan Cragun in Juhem Navarro-Riviera. 2009. *American Nones: The profile of the No Religion Population. A Report Based on the American Religious Identification Survey 2008*. Hartford: Institute for the Study of Secularism in Society & Culture.
41. Laycock, Douglas. 2013. *Religious Liberty and the Culture Wars*. Dostopno prek: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2304427 (28. april 2014).

42. Lee, Adam. 2007. *Atheism Is a Civil Rights Issue*. Dostopno prek: <http://www.patheos.com/blogs/daylightatheism/2007/07/atheism-is-a-civil-rights-issue/> (6. maj 2014).
43. Martin, Michael. 2007. *The Cambridge Companion to Atheism*. Cambridge: Cambridge University Press.
44. Mehta, Hemant. 2013. *National Atheist Party Changes Its Name to Secular Party of America*. Dostopno prek: <http://www.patheos.com/blogs/friendlyatheist/2013/07/17/national-atheist-party-changes-its-name-to-secular-party-of-america/> (9. maj 2014).
45. Merriam Webster. 2014. *Atheism*. Dostopno prek: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/atheism> (15. april 2014).
46. Monticello. 2014a. *Virginia Statute for Religious Freedom*. Dostopno prek: <http://www.monticello.org/site/research-and-collections/virginia-statute-religious-freedom> (25. april 2014).
47. --- 2014b. *Jefferson's Religious Beliefs*. Dostopno prek: <http://www.monticello.org/site/research-and-collections/jeffersons-religious-beliefs> (25. april 2014).
48. National Archives. 2014a. *Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments*. Dostopno prek: <http://founders.archives.gov/documents/Madison/01-08-02-0163> (25. april 2014).
49. --- 2014b. *Constitution of the United States*. Dostopno prek: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution.html> (25. april 2014).
50. --- 2014c. *Bill of Rights*. Dostopno prek: http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights.html (25. april 2014).
51. Pasquale, Frank L. 2007. Unbelief and irreligion, empirical study and neglect of. V *The New Encyclopedia of Unbelief*, ur. T. Flynn, 760–766. Amherst, NY: Prometheus Books.
52. Pew. 2008. *U.S Religion Landscape Survey. Summary Report*. Dostopno prek: <http://religions.pewforum.org/pdf/report2religious-landscape-study-key-findings.pdf> (6. maj 2014).

53. --- 2011. *Candidate Traits: D.C. Experience Viewed Less Positive*. Dostopno prek: <http://www.people-press.org/files/legacy-pdf/06-02-11%202012%20Campaign%20Release.pdf> (2. maj 2014).
54. --- 2012. *Nones on the Rise: One-in-Five Adults Have No Religious Affiliation*. Dostopno prek: <http://www.pewforum.org/files/2012/10/NonesOnTheRise-full.pdf> (28. april 2014).
55. Philosophy of Religion. 2014. *Epicurus*. Dostopno prek: <http://www.philosophyofreligion.info/whos-who/historic-figures/epicurus/> (15. april 2014).
56. Pigliucci, Massimo. 2013. New Atheism and the Scientific Turn in the Atheism Movement. *Midwest studies in Philosophy* 37 (1): 142–153.
57. Public Religion Research Institute (PRRI). 2013a. *Complicating Our View of the Religiously Unaffiliated*. Dostopno prek: <http://publicreligion.org/2013/01/complicating-our-view-of-the-religiously-unaffiliated/> (30. april 2014).
58. --- 2013b. *Voice of America Highlights PRRI Findings on American Atheists*. Dostopno prek: <http://publicreligion.org/2013/09/our-corner-voice-of-america-highlights-prri-findings-on-american-atheists/> (9. maj 2014).
59. Secular Coalition for America. 2013. *Model Secular Policy Guide*. Dostopno prek: http://secular.org/files/model_secular_policy_guide1.pdf (1. maj 2014).
60. Shook, John R., 2010. *Scepticism about the Supernatural*. Dostopno prek: <http://shook.pragmatism.org/skepticismaboutthesupernatural.pdf> (18. april 2014).
61. Smith, George H. 2003. *Atheism: The Case Against God*. Dostopno prek: [https://www.andrew.cmu.edu/user/jksadegh/A%20Good%20Atheist%20Secularist%20Skeptical%20Book%20Collection/George%20H.%20Smith%20-%20Atheism-%20The%20Case%20Against%20God%20\(v1.1\).pdf](https://www.andrew.cmu.edu/user/jksadegh/A%20Good%20Atheist%20Secularist%20Skeptical%20Book%20Collection/George%20H.%20Smith%20-%20Atheism-%20The%20Case%20Against%20God%20(v1.1).pdf) (17. april 2014).
62. SSKJ. 2000. *Ateizem*. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ateizem&hs=1 (15. april 2014).
63. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2014. *Atheism and Agnosticism*. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/atheism-agnosticism/> (16. april 2014).

64. --- 2013. *Thomas Paine*. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/paine/> (25. april 2014).
65. Stenger, Victor J. 2014. *In Defense of New Atheism: A response to Massimo Pigliucci*. Dostopno prek: [http://smithandfranklin.com/uploads/articles/1393460312Victor%20Stenger%20\(Final%20Version\).pdf](http://smithandfranklin.com/uploads/articles/1393460312Victor%20Stenger%20(Final%20Version).pdf) (22. april 2014).
66. Stern, William J. 2014. *How Dagger John Saved New York's Irish*. Dostopno prek: http://www.city-journal.org/html/7_2_a2.html (28. april 2014).
67. Supreme Court of the US. 2014. *527 U.S. (2014) Town of Greece, New York, Petitioner v. Susan Galloway et. al. No. 12-696*. Dostopno prek: http://www.supremecourt.gov/opinions/13pdf/12-696_4f57.pdf (7. maj 2014).
68. Swan, Lawton K. in Martin Heesacker. 2012. Anti-Atheist Bias in the United States: Testing Two Critical Assumptions. *Secularism and nonreligion* (1): 32–42.
69. Taylor, Charles. 2010. The Meaning of Secularism. *The Hedgehog Review* (Fall): 23–34.
70. *The Secular Web*. Dostopno prek: <http://infidels.org/> (19. april 2014).
71. Thornton, Paul. 2007. Disliked, not oppressed. *Los Angeles Times*, 18. april. Dostopno prek: <http://www.latimes.com/opinion/la-oew-thornton18apr18-story.html> (6. maj 2014).
72. TED. 2002. *Richard Dawkins: Militant Atheism*. Dostopno prek: http://www.ted.com/talks/richard_dawkins_on_militant_atheism (22. april 2014).
73. --- 2011. *Alain de Botton: Atheism 2.0*. Dostopno prek: http://www.ted.com/talks/alain_de_botton_atheism_2_0 (22. april 2014).
74. The Harris Poll. 2013. *Americans' Belief in God, Miracles and Heaven Declines*. Dostopno prek: http://www.harrisinteractive.com/vault/Harris%20Poll%2097%20-%20Beliefs_12.16.2013.pdf (2. maj 2013).
75. Wakefield, Sherman D. 1955. *The Treaty With Tripoli*. Dostopno prek: <http://ffrf.org/outreach/convention/item/16944-the-treaty-with-tripoli> (25. april 2014).
76. Willaime, Jean-Paul. 2010. *Debating Secularism in a Post-Secular Age*. Dostopno prek: http://www.gsrl.cnrs.fr/sites/gsrl/IMG/pdf/JP_Willaime_paper_WU_09042010.pdf (23. april 2014).

77. Wing, Nick. 2013. Here Are All The Atheists In Congress. *The Huffington Post*, 19. september. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/2013/09/19/atheists-in-congress_n_3944108.html (9. maj 2014).
78. Winston, Kimberly. 2012. *Nonbelievers flex their political muscles*. Dostopno prek: <http://www.faithstreet.com/onfaith/2012/05/09/nonbelievers-flex-their-political-muscles/20692> (9. maj 2014).
79. Zuckerman, Phil. 2007. Atheism: Contemporary Rates and Patterns. V *The Cambridge Companion to Atheism*, ur. Michael Martin, 47–65. Cambridge: Cambridge University Press.
80. --- 2009. Atheism, Secularity and Well-Being: How the Findings of Social Science Counter Negative Stereotypes and Assumptions. *Sociology Compass* (3/6): 949–971.
81. --- 2012. Contrasting irreligious orientations. Atheism and secularity in the USA and Scandinavia. *Approaching religion* 2 (1): 8–20.